

بزرگترین کانال دهمی ها

@Disoniha10

برای دانلود رایگان شامل : گام به گام، نمونه سوال، جزوه، فیلم آموزشی، آزمون موسسات

و...

روی اینجا کلیک کنید

برای عضویت در کانال دهمی ها

اینجا کلیک کنید:

[T.me/@Disoniha10](https://t.me/@Disoniha10)

@Ensaniaa

درسنامه جغرافیا ایران

پایه دهم

مدرس :

حکیمه عالی زاده

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹

« دست توانای معلم است که چشم انداز آینده ی ما را ترسیم می کند. »

« مقام معظم رهبری »

مقدمه:

در سال تحصیلی گذشته ، در پی شیوع کرونا ، آموزش های مجازی جایگزین آموزش های حضوری مدارس شد. در این بین نیز برخی معلمان ، با ابتکار و خلاقیت ، سعی در تداوم امر آموزش و برقراری ارتباط هر چه بیشتر مجازی با دانش آموزان داشتند.

گفتنی است تعدادی از دانش آموزان به دلیل عدم دسترسی به تلفن همراه هوشمند یا اینترنت از آموزش های مجازی محروم شدند که برای تحقق عدالت آموزشی به شیوه های دیگر ، از آموزش بهره مند شدند. یکی از این شیوه ها ، تولید و تالیف درسنامه برای این دسته از دانش آموزان بود.

در این روزهای کرونایی مصمم شدیم تا با تولید درسنامه دروس دوره اول و دوم متوسطه برای سال تحصیلی جدید ، گوشه ای از دلواپسی خانواده ها را برای آموزش فرزندان شان کاهش دهیم و امیدواریم که در ادامه نیز در کنار آموزش های حضوری در مدارس ، این نوع درسنامه ها برای یادگیری بهتر مطالب به دانش آموزان کمک کند .

امید است با یاری خداوند متعال ، همگی عزممان را برای زمین گیر کردن ویروس کرونا جزم کرده و در عین حال از وظایف شغلی خود غافل نشویم.

به امید روزهای بهتر و سرشار از سلامتی

« تابستان ۱۳۹۹ »

فهرست

صفحه	عنوان
۵	فصل اول : جغرافیا چیست؟
۶	درس اول: جغرافیا علمی برای زندگی بهتر
۱۴	درس دوم: روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا
۲۳	فصل دوم : جغرافیای طبیعی ایران
۲۴	درس سوم: موقعیت جغرافیایی ایران
۳۴	درس چهارم: ناهمواری های ایران
۵۱	درس پنجم : آب و هوای ایران

فصل ۱

جغرافیا چیست؟

جغرافیا علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط

طبیعی برای بهبود زندگی بشر است.

شما در این درس با چرایی جغرافیا و روش مطالعه در آن آشنا

می شوید

درس ۱

جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر

طی سال های گذشته، مطالبی دربارهٔ محیط پیرامون خود و سایر مکان ها خوانده اید. اطلاعات مربوط به کرهٔ زمین، مانند زیستگاه های مختلف، آب و هوا، رودها و کوه ها و حتی مسائل مربوط به آداب و رسوم و سنت ها به ما کمک می کند که دانش ما از محیط پیرامون و سایر مکان ها افزایش یابد. آیا شناخت محیط در جهت بهبود کیفیت زندگی انسان نقشی داشته است؟

سازه های آبی شوشتر (خوزستان)

انسان در طول تاریخ تلاش کرده است که ناشناخته های جهان هستی را معلوم و با استفاده از علوم مختلف، وضع زندگی خود را بهبود بخشد.

«جغرافیا»

یکی از قدیمی ترین دانش های بشری به شمار می رود .
واژهٔ جغرافیا، که برای اولین بار توسط :

اراتوستن دانشمند یونانی ارائه شد

معنی لغوی جغرافیا : شامل کلمات GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم و توصیف) است،
تعریف جغرافیا از نظر اراتوستن:

اوجغرافیا را علم مطالعهٔ زمین به عنوان جایگاه انسان تعریف می کند .

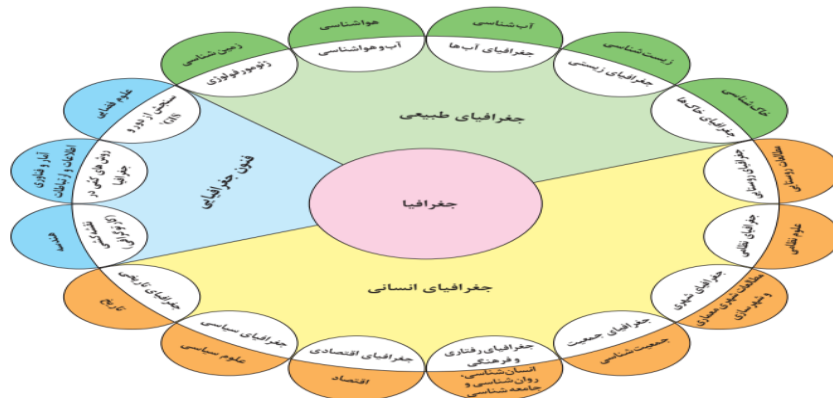
امروزه بسیاری از جغرافی دانان اعتقاد دارند که :

جغرافیا آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می کند با ویژگی های طبیعی و انسانی

و روابط بین آنها در محیط آشنا شود و از آنها در جهت بهبود زندگی خویش استفاده کند

ارتباط بین جغرافیا و سایر رشته‌ها:

بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد. جغرافیا با کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ می‌دهد

شکل ۲- ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

برای درک بهتر شکل بالا چند مثال در رابطه جغرافیا با دیگر علوم

تفاوت هواشناسی و آب‌وهواشناسی:

اینکه «با افزایش ارتفاع دما کاهش می‌یابد» یک اصل هواشناسی است ولی بررسی تأثیر این رابطه بر مکان و زندگی انسان نظیر: نوع مصالح ساختمانی، منابع آب، فعالیت اقتصادی، جاذبه‌های گردشگری و ... در حوزه آب‌وهواشناسی است.

تفاوت اقتصاد و جغرافیای اقتصادی:

علم اقتصاد تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، نظام‌های اقتصادی و عرضه و تقاضا را مطالعه می‌کند و جغرافیای اقتصادی به چگونگی معیشت گروه‌های انسانی در مکان‌های مختلف در رابطه با محیط زندگی شان می‌پردازد برای مثال چگونه منابع معدنی یک ناحیه در شکل‌گیری شهرهای صنعتی تأثیر دارد؟

ارتباط جغرافیا با علم آمار:

جغرافیدان جهت جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد نیاز خود از علم آمار و فناوری اطلاعات و ارتباط کمک گرفته و با استفاده از سخت‌افزار و نرم‌افزارهای متعدد در زمان کوتاه و با دقت زیاد به سؤالات تحقیق خود پاسخ می‌دهد.

ارتباط جغرافیا با دیگر علوم: (نتیجه‌گیری)

بنابراین علم جغرافیا از یافته‌های علوم دیگر استفاده کرده و با یک دید همه‌جانبه بررسی‌ها و مطالعات خود را در مورد پراکندگی پدیده‌ها و روابط بین آنها انجام می‌دهد. البته این رابطه بین جغرافیا با سایر علوم دو سویه بوده و در یک جریان دو طرفه از داده‌ها و یافته‌های یکدیگر استفاده می‌نمایند.

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

۱- مکان

۲- روابط متقابل انسان و محیط

اطلاع از مفاهیم پایه ای هر علم برای درک آن لازم و ضروری است؛ به همین دلیل با برخی از مهم ترین مفاهیم جغرافیا آشنا می شویم

۱- مکان:

تعریف مکان بسیاری از فعالیت های انسان و طبیعت در جا و محل معینی انجام می شود. این جا و محل را مکان می نامند؛

مثال: خانه، کوهستان، دریا، مزرعه، مدرسه و کارخانه هر کدام، مکان است.

تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مکان با مثال:

در هر مکان، پدیده های مختلفی هستند که بر یکدیگر تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می پذیرند؛

مثال: یک روستا را در نظر بگیرید که خاک، آب، سرمایه و نیروی انسانی آن بر نوع اشتغال آن تأثیر می گذارد. این روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد و سبب تغییر شکل مکان ها می شود.

میدان آزادی تهران ۱۳۶۵

میدان آزادی تهران ۱۳۹۵

۲ - روابط متقابل انسان با محیط:

دو عامل مهم در علم جغرافیا: انسان و محیط

محیط طبیعی، مجموعه ای متعادل است.

بهرمندی انسان از محیط:

با ورود انسان، زمینه های تغییر در محیط فراهم می شود. هوش و استعداد انسان به او در جهت تغییر کمک می کند تا از محیط خود بهره مند شود

عوامل گسترش دسترسی و تاثیر انسان در محیط:

در دهه های اخیر، فناوری به کمک انسان آمده و سبب شده است که انسان در محیط، تأثیر بسیاری بگذارد
فناوری های جدید، انسان را قادر به بهره برداری از اعماق زمین کرده و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است.

تبدیل محیط طبیعی به محیط جغرافیایی:

انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می زند و در نتیجه محیط طبیعی به محیط جغرافیایی تبدیل می شود.

بادگیر دوطبقه ابرکوه - استان یزد

محیط جغرافیایی از تعامل بین محیط طبیعی و محیط انسانی به وجود می آید

سد شاه عباسی (طیس، خراسان جنوبی) قدیمی ترین و بزرگ ترین سد قوسی جهان است که یکی از نمونه های عالی خلایقیت، دوراندیشی و سخت کوشی ایرانیان است

عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی به دو گونه است:

- درک توان ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
- نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته ها

کشاورزی و رفع نیازها برداشت چای لاهیجان گیلان

قطع بی رویه درختان جنگل مازندران

به نظر شما کدام یک از این عملکرد ها تعادل محیط را در مدت طولانی حفظ می کند؟

از آنجا که جغرافیا روابط متقابل انسان را با محیط ، مطالعه و بررسی می کند، بنابراین شناخت توان ها و ظرفیت های محیطی **بدون دانش جغرافیا** ممکن نیست؛ پس جغرافیا علمی برای زندگی بهتر است

عملکرد مثبت و منفی انسان را در هر یک از نواحی زیر بررسی کنید و جدول را کامل نمایید

جنگل گلستان استان گلستان

زردکوه چهارمحال و بختیاری

ساحل بندر انزلی گیلان

کویر ریگ جن سمنان

ناحیه	عملکرد مثبت انسان	عملکرد منفی انسان
کوهستانی	جلوگیری از فرسایش خاک تولید برق آبی ایجاد ورزش های مناسب	چرای بی رویه دام گسترش مناطق مسکونی در نقاط مرتفع آلودگی محیط
جنگلی		
بیابانی		
ساحلی		

کل نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا

روش مطالعه جغرافی دانان :

دید ترکیبی یا کل نگری

عامل و چرایی استفاده از دید ترکیبی بوسیله جغرافیدانان:

چگونگی شکل گیری محیط های جغرافیایی، که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، سبب می شود جغرافی دان با **دید ترکیبی یا کل نگری**، موضوعات را مطالعه و بررسی کند؛ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با یکدیگر عمل می کند.

تعریف دید ترکیبی :

دید ترکیبی یعنی: مطالعه همه جانبه و جامع پدیده ها با تمام ویژگی های آن در یک مکان

به طور مثال جغرافی دان با **هدف توسعه یک شهر**، به مطالعه همه جانبه می پردازد و این مسائل را طرح و مطالعه می کند.

- ۱) با تهیه نقشه شهر، امکان گسترش فیزیکی شهر را بررسی می کند. (نقشه خوانی)
- ۲) مطالعه بافت جمعیت شهر، میزان رشد آن و امکان مهاجرپذیری آن را حدس می زند (جغرافیای جمعیت)
- ۳- با مطالعه میزان منابع آب شهر، امکان توسعه شهر را پیش بینی می کند. (جغرافیای آب ها)
- ۴- .....

شهر کوهپایه ای سی سخت کهگیلویه و بویراحمد

فعالیت

اگر بخواهید با دید ترکیبی، روستای زیر را مورد مطالعه قرار دهید با توجه به شکل، چه سوالاتی برای آن طرح می کنید؟

- ۱- شیب قرارگیری روستا چگونه است؟
- ۲- آیا وقوع سیل در این روستا امکان پذیر است؟

- ۳- .....
- ۴- .....
- ۵- .....

دانش آموزان عزیز بعد از مطالعه مطالب درس اول به سئوالات زیر پاسخ دهید:

- ۱- جغرافیا را تعریف کنید؟
- ۲- واژه جغرافیا برای اولین بار توسط ..... ارائه شد.
- ۳- تعریف جغرافیا از نظر اراتوستن را بنویسید؟
- ۴- مکان را تعریف کنید و مثال برنید؟
- ۵- د.و عامل مهم در علم جغرافیا کدامند؟
- ۶- عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی به چند گونه است مثال بزنید
- ۷- چگونه محیط طبیعی به محیط جغرافیایی تبدیل می شود؟
- ۸- دید ترکیبی چیست؟
- ۹- چرا جغرافیدان با دید ترکیبی موضوعات را مطالعه و بررسی می کند؟
- ۱۰- اگر بخواهید با دید ترکیبی (روستا یا شهرکی) را در اطراف محل زندگی خود مورد مطالعه قرار دهید چه سوالاتی برای آن طرح می کنید؟ (۳ سوال طرح کنید)

درس ۲

روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا

در درس گذشته دانستیم که

در محیط جغرافیایی، اجزا و عوامل محیطی در ارتباط با یکدیگر، عمل می کنند؛ به همین دلیل جغرافی دانان با به کارگیری **دید ترکیبی** به مطالعه محیط می پردازند و به حل مسائل آن، اقدام می کنند.

اما سؤال این است ابزارها و شیوه هایی که به جغرافی دانان کمک می کند تا بررسی های لازم را انجام داده و راه حل هایی مناسب پیشنهاد دهند چیست؟

در جغرافیا **شش سؤال اساسی** وجود دارد که جغرافی دان در بررسی های خود با آن روبه روست.

سوالات کلیدی در جغرافیا

۱- کجا؟

۲- چه چیزی؟

۳- چرا؟

۴- چه موقع؟

۵- چه کسانی؟

۶- چگونه؟

سوالات جغرافیا عبارتند از:

نحوه تفهیم و به کارگیری سوالات جغرافیا باتوجه به مثال گردوغبار(ریزگردها)

سؤال **کجا**، با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده ها سروکار دارد. این اتفاق در کجا رخ داده است؟ (جنوب و غرب کشور)

سؤال **چه چیز**، بر ماهیت هر پدیده یا مسئله، دلالت دارد؛ مثال: چه اتفاقی رخ داده است؟ (وجود ریزگردهای بیش از حد مجاز در هوا).

گرد و غبار در شهر اهواز استان خوزستان

توفان گرد و غبار دهلران استان ایلام

سؤال **چرا**، به علت وقوع پدیده می پردازد. چرا این پدیده به وجود آمده است؟ (تداوم خشکسالی در سال های اخیر).

سؤال **چه موقع**، بر روند زمانی موضوعات می پردازد. چه زمانی این پدیده، شدت می یابد؟ (فصل گرم سال).

سؤال **چه کسی** یا **چه کسانی**، انسان و روابط متقابل او را با محیط، مورد توجه قرار می دهد. چه کسانی یا کدام فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟ (بی توجهی به تثبیت خاک).

سؤال **چطور**، به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می پردازد. زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟ (قطع درختان، از بین رفتن دریاچه ها، باتلاق ها، واحه ها و...)

فعالیت:

توفان عصر یکشنبه بیست و هشتم تیرماه ۱۳۹۴

توفان در کن و سولقان تاکنون ۲۰ کشته بر جا گذاشته است. بر اثر این بارندگی و سیل، مقداری از کوه های سمت امام زاده داوود ریزش کرده است؛ تعدادی از درختان شکسته شده و به همراه مقداری سنگ، حرکت کرده و در مسیر پل کیگا قرار گرفته که تعدادی از شهروندان که در این مسیر قرار گرفته اند، جان خود را از دست داده اند. دوکارگر چینی شاغل

در پل سنگان آزادراه تهران شمال هم بین کشته شدگان حادثه هستند

کجا؟

چه چیز؟

چرا؟

کی (چه وقت)

چه کسانی؟

چطور؟

کجا؟

چه چیز؟

چرا؟

کی (چه وقت)

چه کسانی؟

چطور؟

مراحل پژوهش در جغرافیا

دلیل کشف ناشناخته توسط انسان

حس کنجکاوی انسان دربارهٔ جهان و مسائل گوناگون آن سبب تلاش او برای **کشف ناشناخته ها**، شده است.

امروزه برای پاسخگویی به نیازها و سؤالاتی که برای انسان به وجود می آید رو شهای علمی مختلف وجود دارد.

علم جغرافیا همانند سایر علوم برای رسیدن به پاسخ مسائلی که با آن روبه رو است به تحقیق و پژوهش می پردازد.

۱- طرح سؤال و بیان مسئله

۲- تدوین فرضیه

۳- جمع آوری اطلاعات

۴- پردازش اطلاعات

۵- نتیجه گیری و ارائهٔ پیشنهادها

مراحل پژوهش

گام اول: طرح سؤال و بیان مسئله:

نکات مهم در مورد طرح سنوال و بیان مسئله توسط پژوهشگر:

پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسئله ای که در ذهنش پدید آمده است، ابتدا باید مسئلهٔ خود را

۱- به صورت **واضح و روشن** بیان کند.

۲- بهتر است صورت مسئله را به **شکل سؤالی** نوشته و از عبارات **خبری** یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود.

۳- در این مرحله، پژوهشگر از خود می پرسد انجام این پژوهش **چه اهمیتی** دارد؟ **نکتهٔ** مورد توجه در این مرحله این است که پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؛

۴- مطالعهٔ **سابقه، پیشینهٔ مسئله** و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است. او با این کار نسبت به موضوع، اطلاعات بیشتری پیدا می کند.

و مهم تر از همه، پی می برد سؤالی که برایش پیش آمده قبلاً پاسخ داده شده است یا خیر؟

مثالی در مورد طرح سوال و بیان مسئله

مثال

عوامل مؤثر در افزایش جمعیت شهر کرج در دهه اخیر چیست؟

شهرکرج استان البرز

گام دوم: تدوین فرضیه

جرا فرضیه سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؟
زیرا فرضیه ها در هر پژوهش، نقش **راهنما** را دارد و به فعالیت هایی که قرار است انجام شود **جهت** می دهد.

تعریف فرضیه : پاسخ پیشنهادی و حدس اندیشمندان محقق به سوال تحقیق است.

پژوهشگر با توجه به مسئله خود، پیشنهادها و خبرهای اولیه را در چارچوب مسئله پژوهش خود ارائه می کند

- فرضیه های پژوهشگر بستگی به میزان
- ۱- دانش
  - ۲- تجربیات
  - ۳- سوابق پژوهشی در دسترس او

مثالی در مورد تدوین فرضیه

مثال

- به نظر می رسد وجود زمینه های مناسب اشتغال، عامل افزایش جمعیت شهر کرج است.
- به نظر می رسد وجود خدمات آموزشی، درمانی و تفریحی، عامل افزایش جمعیت شهر کرج است.

گام سوم: جمع آوری اطلاعات

جغرافی دانان برای مطالعه و پاسخگویی به سوالات خود به اطلاعات نیاز دارند. آنها تلاش می کنند اطلاعات لازم را از منابع و روش های مختلفی به دست آورند.

روش های جمع آوری اطلاعات

۱- روش کتابخانه ای

۲- روش میدانی

الف) روش کتابخانه ای:

این روش در تمامی پژوهش های علمی، مورد استفاده قرار می گیرد. در برخی از آنها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آنجا انجام می شود

مثال

پژوهشگر به سالنامه آماری یک دهه مراجعه می کند و تغییرات جمعیتی شهر کرج را مورد مطالعه قرار می دهد. او با کمک عکس های هوایی و ماهواره ای، رشد فیزیکی شهر کرج را طی یک دهه بررسی می کند.

تصاویر داده شده، برخی از منابع گردآوری اطلاعات کتابخانه ای را نشان مس دهد که مورد استفاده جغرافی دان قرار می گیرد.

عکس هوایی روستای قاضی جهان آذربایجان شرقی

نقشه استان اردبیل

سالنامه آماری کشور

شهر تفرش استان مرکزی تصویر ماهواره ای

ب) روش میدانی:

پژوهشگر در این روش برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است
۱- به مکان مورد تحقیق برود ۲- با مراجعه به افراد یا محیط ۳- برقراری ارتباط مستقیم با مکان
مورد مطالعه به گردآوری اطلاعات بپردازد. در واقع، او باید ابزار اسنجش و اطلاعاتی خود را به
مکان مورد نظر ببرد

ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی
۱- پرسش نامه
۲- مصاحبه
۳- مشاهده

مثال

پژوهشگر با تعدادی از ساکنان یکی از محله‌های قدیمی شهر کرج، مصاحبه می‌کند و ضمن توجه به تغییرات
جمعیتی به بررسی علت‌های پنهان تغییرات هم می‌پردازد.

گام چهارم: پردازش اطلاعات

پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات، مرحله پردازش است

تعریف پردازش اطلاعات:

یعنی حذف اطلاعات غیرضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات
آغاز می‌شود.

مثال

درصد تغییرات جمعیت و درصد شاغلان در یک دهه در شهر کرج با استفاده از روش‌های آماری مورد تجزیه
و تحلیل قرار می‌گیرد.

گام پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

نحوه نتیجه‌گیری:

در مرحله آخر، پژوهشگر با نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات، پاسخ مسئله پژوهش را می‌یابد. او
ضمن ارائه دلایل علمی و منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه‌های خود می‌پردازد.

در صورتی که فرضیه یک پژوهشگر رد شود چرا نباید دلسرد شود؟
در صورتی که فرضیه یا فرضیه‌های یک پژوهشگر رد شود، پژوهشگر نباید دلسرد شود و پژوهش خود
را بیهوده نپندارد،

زیرا این پژوهش به کسانی که با این سؤال مواجه شده اند پاسخ می دهد و از طرح دوباره آن جلوگیری می کند

مثال

نتیجه گیری؛ بین تقاضای نیروی کار در شهر کرج و جذب جمعیت در آن، رابطه ای مستقیم وجود دارد. پیشنهاد؛ با توجه به قابلیت های جغرافیایی شهرهای اطراف، صنایع کوچک در آنجا ایجاد شود.

فعالیت

آیا تاکنون موضوعی جغرافیایی در اطراف شما بوده است که حس کنجکاوی شما را جلب کرده باشد؟ در جدول زیر، مسئله مورد نظر خود و موارد داده شده را تکمیل کنید

مراحل	نمونه
سؤال پژوهش	
فرضیه پژوهش	
جمع آوری اطلاعات	
پردازش اطلاعات	
نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها	

دانش آموزان عزیز بعد از مطالعه مطالب درس دوم به سئوالات زیر پاسخ دهید:

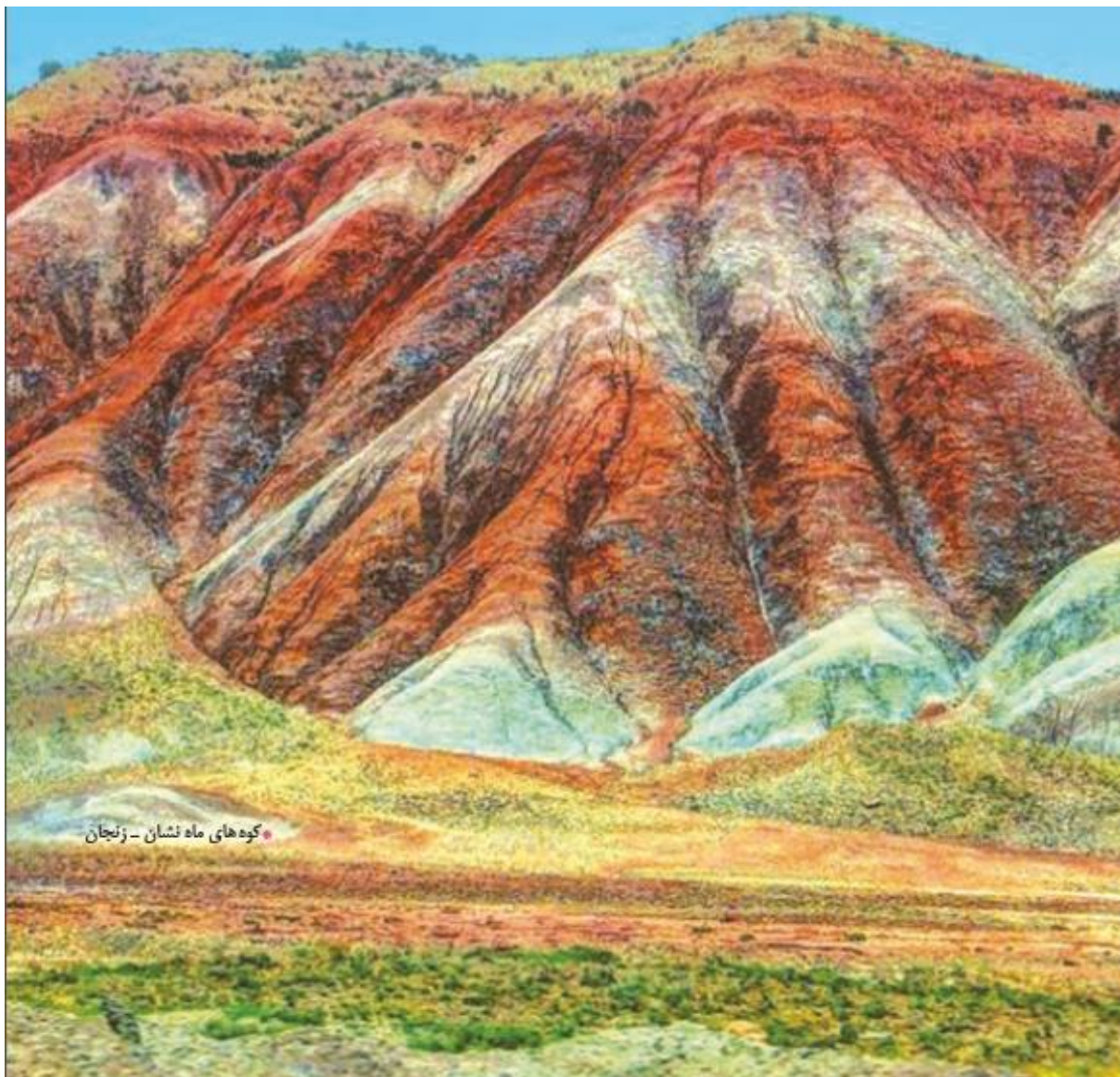
- ۱- از بین شش سوال اساسی جغرافیا کدامیک به علت وقوع پدیده می پردازد؟
- ۲- در طرح سوال و بیان مسئله باید به چه نکاتی توجه داشت ؟
- ۳- الف) فرضیه را تعریف کنید ؟ ب) فرضیه های پژوهشگر به چه عواملی بستگی دارد؟
- ۴- روش های جمع آوری اطلاعات توسط جغرافیدان کدامند ؟
- ۵- ابزارهای گردآوری اطلاعات مبدانی را نام ببرید و بنویسید مراجعه به روستا و بررسی سیل به کدامیک از ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی مربوط می شود؟
- ۶- پردازش اطلاعات را تعریف کنید و بنویسید مربوط به کدام گام پژوهش است؟
- ۷- در صورتی که فرضیه یک پژوهشگر ردّ شود چرا نباید دلسردشود؟

فصل ۲

جغرافیای طبیعی ایران

جغرافیای طبیعی به مطالعه ساختار و پراکندگی پدیده های طبیعی سطح زمین پرداخته و در پی یافتن راه حل هایی جهت رفع مشکلات محیطی است.

در این فصل شما با موقعیت جغرافیایی، شرایط و ویژگی های ناهمواری ها، آب و هوا و منابع آب ایران آشنا می شوید

موقعیت جغرافیایی ایران

تعریف موقعیت جغرافیایی :

محل قرار گرفتن هر پدیده در سطح کره زمین، **موقعیت جغرافیایی** آن پدیده است.

موقعیت جغرافیایی هر کشور از دو نظر قابل مطالعه است:

۱- **موقعیت ریاضی**

۲- **موقعیت نسبی**

۱- موقعیت ریاضی یا مطلق

کلاس شما چند ردیف نیمکت دارد؟ چند ستون دارد؟ شما در کدام ردیف و ستون کلاس نشسته اید؟ فرض کنید پاسخ شما ردیف سوم ستون وسط (دوم) کلاس باشد. این پاسخ، نشان دهنده موقعیت ریاضی شما در کلاستان است.

هر پدیده در روی زمین دارای **موقعیت ریاضی** است که این موقعیت فقط به آن پدیده تعلق دارد

تعریف موقعیت ریاضی:

محل دقیق هر پدیده یا مکان، با توجه به طول و عرض جغرافیایی، **موقعیت مطلق یا ریاضی** آن مکان است

موقعیت ریاضی ایران :

ایران در عرض جغرافیایی **۲۵ تا ۴۰** درجه در جنوب منطقه معتدله نیمکره شمالی و همچنین در **۴۴ تا ۶۳** درجه طول شرقی واقع شده است.

گسترده‌گی کشور ما در این عرض ها به **تنوع آب و هوا** در آن منجر شده است.

- ۱- نوع تولیدات کشاورزی
- ۲- محیط زیست
- ۳- پیشرفت کشور

تأثیرات تنوع آب و هوایی ایران

فعالیت

با استفاده از کتاب استان شناسی حدود تقریبی موقعیت ریاضی استان خود را در نقشه بالا مشخص کنید.
 ۲- در صورت امکان با استفاده از نرم افزار Google Earth موقعیت ریاضی مدرسه و منزل خود را مشخص نمایید

فعالیت

با توجه به مطالب یاد شده، مختصات جغرافیایی ایران را در نقشه زیر پیدا کنید

فرض کنید بتوانیم موقعیت جغرافیایی ایران را تغییر دهیم. با توجه به موقعیت های ریاضی جدید، شرایط آب و هوایی ... را در این دو حالت بررسی، و موارد را با یکدیگر مقایسه کنید. در هر گروه یکی از موقعیت های فرضی را با موقعیت واقعی ایران مقایسه کنید

۲- موقعیت نسبی

نسبت قرارگیری محل نشستن شما به میز معلم، تخته کلاس، در ورودی و پنجره های کلاستان چگونه است؟ اگر هر کدام از این موارد، جابه جا شود بر شما تأثیر دارد؟ محل نشستن شما در کلاس نسبت به سایر پدیده ها موقعیت خاصی برای شما ایجاد کرده که با سایر هم کلاسی های شما متفاوت است

مکان نشستن شما نسبت به سایر پدیده های کلاس، **موقعیت نسبی** شما در کلاس است.

تعریف موقعیت نسبی :

محل قرارگیری هر مکان، نسبت به پدیده های طبیعی یا انسانی پیرامون خود، **موقعیت نسبی** آن مکان است

همه پدیده ها **موقعیت نسبی** دارند.

منظور از موقعیت نسبی هر کشور :

محل قرارگیری آن، نسبت به سایر کشورها، دریاها، تنگه*ها، کانال ها، خلیج*ها، منابع اقتصادی و ... است.

فعالیت

برای درک بهتر این مفهوم به نقشه زیر توجه کنید. موقعیت نسبی ایران را بررسی، و نتایج آن را در کلاس ارائه کنید

موقعیت نسبی ایران

دلایل ممتاز بودن موقعیت نسبی ایران :
قرار گرفتن در مجاورت خلیج فارس، دریای عمان، تنگه هرمز و نیز دریای خزر

دلایل اهمیت خلیج فارس :

۱- ارزش و نقش ارتباطی بین سه قاره **آسیا و اروپا** که در گذشته اهمیت داشته و اکنون نیز به عنوان حلقه ای از زنجیره **حمل و نقل کالا و نفت**، اهمیت خود را حفظ کرده است.

۲- بزرگ ترین منبع انرژی جهان، ذخایر با ارزشی دارد، زیرا حدود ۶۶ درصد ذخایر **نفت** جهان و ۲۸ درصد ذخایر **گاز طبیعی** را در خود جای داده است

۳- درآمدها و دلارهای ناشی از **صدور و فروش نفت خام**، منطقه خلیج فارس را به صورت یکی از **کانون های ثروتمند جهان** در آورده است و این بازار مصرف بزرگ آن را به کانون توجه صادر کنندگان **کالاهای صنعتی و غیر صنعتی** تبدیل کرده است

۴- این منطقه، ارزش **فرهنگی و سیاسی** دارد زیرا خلیج فارس در **مرکز و قلب** ناحیه جغرافیایی و سیاسی جهان اسلام قرار دارد

مجموعه این ارزش هاست که قدرت های جهانی را در گذشته و امروز متوجه خلیج فارس کرده است

زیرا تسلط بر تمام یا هر یک از این موارد، **موازنه قدرت*** را در جهان تغییر می دهد.

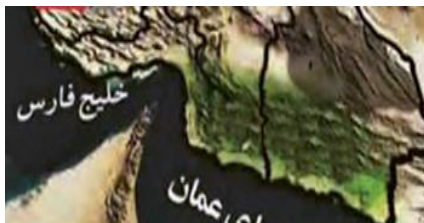
نقشه موقعیت جغرافیایی تنگه هرمز

تنگه هرمز،

آبراهه هلالی شکلی است که آب های آزاد* اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می کند. این تنگه به سبب اینکه دروازه خروجی نفت خلیج فارس است، مهم ترین آبراهه راهبردی استراتژیک* و یکی از گذرگاه های تجاری مهم جهان است)

تصویر ماهواره ای دریای عمان

دریای عمان:

به واسطه مجاورت با آب های آزاد اقیانوس هند (و وجود سواحل با قابلیت های دفاعی) مناسب از نظر اقتصادی و نظامی اهمیت بسیاری برای ایران دارد

تصویر ماهواره ای دریای خزر

دریای خزر:

بزرگ ترین پهنه آبی محصور در خشکی به واسطه منابع نفت و گاز، تأمین ۹۰٪ از خاوبار جهان و دسترسی به بازار مصرف ۳۰۰ میلیون نفری کشورهای آسیای میانه* از موقعیت نسبی بالایی برخوردار است

مرزهای سیاسی

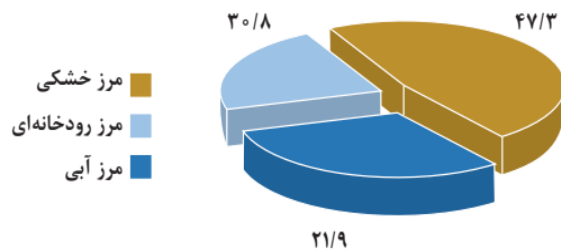
تعریف مرز:

مرز مهم ترین عامل تشخیص و جدایی هر کشور از کشور همسایه است و نشان می دهد سرزمین یک کشور تا کجا امتداد دارد

ایران کشور وسیعی است که حدود ۸۷۵۵ کیلومتر، مرز مشترک سیاسی با همسایگانش دارد و با ۱۵ کشور مرز خشکی یا آبی دارد.

ایران طولانی ترین مرز را با عراق و کوتاه ترین مرز را با ارمنستان دارد.

با استفاده از نقشه جنوب غربی آسیا کشورهای همسایه ایران را نام ببرید. با دقت در نمودار زیر چه نکته مهمی توجه شما را به خطوط مرزی ایران جلب می کند؟

نمودار ۱- درصد انواع مرزهای ایران

پاسگاه مرزی

فعالیت

با توجه به درس یازدهم کتاب استان شناسی در مورد زندگی نامه یکی از شهدای دفاع مقدس که از اسلامی دفاع نموده اند تحقیق کرده و در کلاس ارائه دهید.

تعدادی از کشورها به علت مجاورت با دریا و دریاچه ها، امکان دسترسی به خطوط دریایی هم دارند.

کشور ما از جمله

کشورهایی است که از طریق **راه های آبی** با کشورهای جهان در ارتباط است.

راه های آبی، امکان **روابط بازرگانی** بیشتری را فراهم می کند.

مزیت دسترسی به آب های آزاد برای هر کشوری

۱- امکان ارتباط با سایر نقاط جهان

۲- دستیابی به منابع غذایی

۳- منابع معدنی

۴- سوخت های فسیلی

فعالیت های دریانوردی در خلیج فارس و دریای عمان

جابه جایی کالا در اسکله شهید رجایی

یکی دیگر از مرزهایی که امکان دسترسی به سایر کشورهای جهان را امکان پذیر می سازد، خطوط هوایی است که از طریق آن، ارتباط با سایر نقاط جهان فراهم می شود

فعالیت

- ۱ مرزهای آبی شمال و جنوب ایران چه مزیت هایی برای کشور ما به وجود آورده است؟ با یکدیگر گفت و گو و نتایج آن را در به دبیر ارائه کنید.
- ۲ چرا تنگه ها، آبراهه های مهم و استراتژیک محسوب می شوند؟

دانش آموزان عزیز بعد از مطالعه مطالب درس سوم به سئوالات زیر پاسخ دهید:

- ۱- موقعیت جغرافیایی هر کشور از چند نظر قابل مطالعه است نام ببرید ؟
- ۲- موقعیت ریاضی ایران را بنویسید ؟
- ۳- گستردگی کشور ما در عرض های مختلف به ..... منجر شده است.
- ۴- منظور از موقعیت نسبی چیست ؟

۵- دومیورد از دلایل اهمیت خلیج فارس را بنویسید ؟

۶- چرا خلیج فارس ارزش فرهنگی ، سیاسی دارد ؟

۷- تنگه هرمز اقیانوس ..... را به دریای عمان و خلیج فارس متصل می کند.

۸- اهمیت دریای عمان را بنویسید؟

۹- الف) مرز را تعریف کنید ؟ ب) کشور ایران با کدام کشورها کوتاه ترین و طولانی ترین مرز را دارد؟

۱۰- دسترسی به آب های آزاد برای هر کشوری چه مزیتی دارد؟

ناهمواری های ایران

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

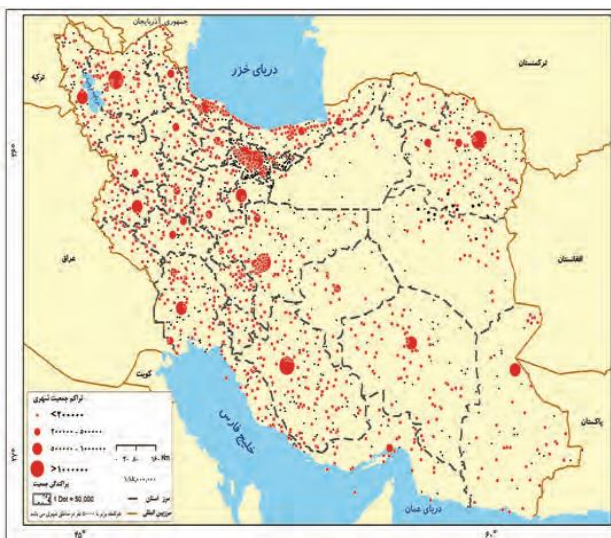
خداوند در زمین کوه های استوار و محکم قرار داد تا (زمین، شما را) به علت حرکت مستمر (به لرزه و اضطراب نیفکند و رودخانه ها و نهرها را جاری کرد و راه ها پدیدار ساخت به امید اینکه هدایت یافته و به مقصد برسید). **سوره نحل، آیه ۱۵**

در سرزمین ما ، روستاها و شهرهای وجود دارد اما پراکندگی آنها در همه جای کشور **یکسان نیست**.

از دشت های نسبتاً هموار داخلی تا جلگه های سرسبز سواحل دریای خزر، از کوه های البرز تا زاگرس، جلگه های ساحلی خلیج فارس و دریای عمان، سکونتگاه های متعدد به شکل شهر و روستا استقرار یافته است

تعداد این سکونتگاه ها در **مناطق پایکوهی بیشتر**، و جمعیت در آنها **متراکم تر** است.

چرا پراکندگی جمعیت در نواحی مختلف کشور متفاوت است؟

در نقشه های رویه رو ، موقعیت استقرار کوهستان ها و جلگه ها را با پراکندگی جمعیت کشور در نواحی شهری با هم مقایسه کنید.

به نظر می رسد بین ناهمواری ها و تراکم جمعیت، ارتباط نزدیکی هست؛ چرا؟

اهمیت ناهمواری ها

نگاهی دقیق به نقشه ناهمواری های ایران نشان می دهد که

بخش اعظم سرزمین ماتشکیل شده از : **نواحی مرتفع و کوهستانی**
اگرچه ارتفاع کوهها در بعضی جاها **کمتر** و در برخی مناطق **بیشتر** است

تاثیر ناهمواری ها بر تشکیل

- ۱- اجتماعات انسانی
- ۲- نوع معیشت مردم
- ۳- تاریخ کشورما
- ۴- پیروزی و ناکامی های تاریخی

مثال های از تاثیرات ناهمواریها درکشور:

به عنوان نمونه ۱- آریوبرزن سردار دلاور ایرانی با استفاده از تنگه تکاب در ارتفاعات زاگرس (جایی در استان کهگیلویه و بویراحمد کنونی در برابر حمله اسکندر مقدونی از ایران دفاع کرد

۲- یا در سال پایانی دفاع مقدس، رزمندگان اسلام در منطقه اسلام آباد غرب و کِرنند غرب (تنگه چهارزبر واقع در استان کرمانشاه) با استفاده از موقعیت کوهستانی و عوارض طبیعی منطقه، عملیات مرصاد را با موفقیت اجرا کردند.

پیدایش ناهمواری های ایران

طی دوران های زمین شناسی، **ناهمواری ها** به وجود آمده است.

ناهموار یهای ایران بیشتر طی دوران نهایی **اول** تا **سوم** زمین شناسی پدید آمده است
پیدایش نهایی ناهمواریها : **اواخر دوران سوم** زمین شناسی (سنوزوئیک)

شکل نهایی ناهمواریها مربوط به دوره : **کواترنر**
ناهمواریها تحت تاثیر عامل **فرسایش** تغییر می یابند

عوامل تغییر شکل ناهمواریها:

- ۱- آب های روان ۲- باد ۳- اختلاف دما ۴- یخچال ها
- ۵- عملکرد انسان، که با بهره برداری های گوناگون خوداز محیط

تقسیمات ناهمواری های ایران

باتوجه به نقشه پراکندگی ناهمواریهای ایران، م میتوان تقسیماتی را در آن تشخیص داد:

الف) سرزمی نهایی کوهستانی که اغلب بیش از **هزار متر** از سطح دریاهای آزاد ارتفاع دارند.

ب) سرزمی نهایی پست و هموار که شامل دشت ها در نواحی داخلی و جلگه های کم ارتفاع در سواحل دریاهای می شوند.

الف) سرزمین های کوهستانی

تقسیم بندی کوهستان های ایران با توجه به عوامل :

۱- تاریخچه زمین شناسی ۲- تحولات ناهمواریها ۳- شکل و پراکندگی

الف) منطقه کوهستانی آذربایجان
ب) منطقه کوهستانی تالش
ج) منطقه کوهستانی البرز
د) کوه های شمال خراسان

۱- منطقه کوهستانی شمال کشور

۲- منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)

رشته کوه های مرکزی
رشته کوه های منفرد مرکزی

۳- منطقه کوهستانی مرکزی

کوه های بشاگرد
کوه های مریخی

۴- کوه های شرق و جنوب شرق

سرزمین های کوهستانی

منطقه کوهستانی شمال کشور

الف) منطقه کوهستانی آذربایجان
ب) منطقه کوهستانی تالش
ج) منطقه کوهستانی البرز
د) کوه های شمال خراسان

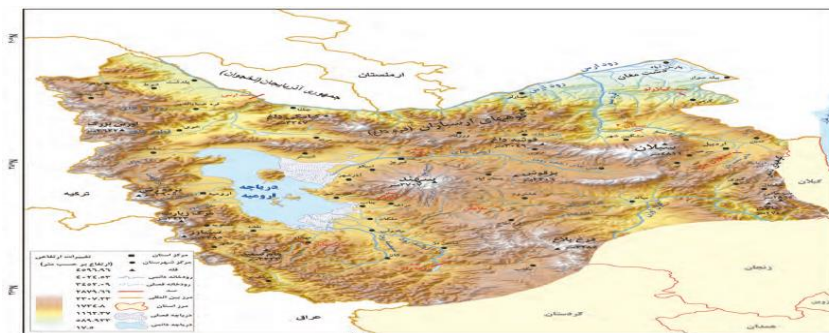
۱- منطقه کوهستانی شمال کشور شامل

الف) منطقه کوهستانی آذربایجان

دو رشته کوه که منطقه کوهستانی آذربایجان را در بر گرفته عبارتند از :
۱- ارسباران (قره داغ) در شمال
۲- رشته کوه مرزی ایران و ترکیه
شمال و غرب این منطقه را در بر گرفته است.

توده های کوهستانی مهم منطقه آذربایجان و علت ایجاد آن:

۱- سهند ۲- سبلان بر اثر فعالیت های آتشفشانی ایجاد شدند

ب) منطقه کوهستانی تالش:

کوهستان های تالش با جهت **شمالی جنوبی**، منطقه **آذربایجان** را از کنار **ه‌های دریای خزر** جدا کرده است.

شیب عمومی این کوهها به سمت **خزر بیش** از منطقه **آذربایجان** است و آبهای جاری از آنها با سرعت به **دریای خزر**، وارد می شود.

با مراجعه به نقشه، نام مهم ترین قله این کوهستان را پیدا کنید. آیا محل جدا شدن کوه های تالش از کوه های البرز را می توانید پیدا کنید؟

پ) منطقه کوهستانی البرز:

محدوده منطقه کوهستانی البرز

کوه های البرز از **تنگه منجیل** شروع شده و در امتداد غربی شرقی تا کوه های **شاه کوه در نزدیکی شاهرود و گردنه خوش** ییلاق ادامه دارند. دامنه های این کوه ها معمولاً به سمت شمال و یا جنوب است و در آن دره های وسیع و عمیقی هست رودهای که در منطقه کوهستانی البرز جریان دارند عبارتند از: **چالوس و هراز**

بخش اعظم چین خوردگی وسیع البرز حاصل کوه زایی **مواد رسوبی** طی میلیون ها سال است. عامل شکل گیری قله دماوند : **فعالیت های آتش فشانی در دوره کواترنر** سبب شکل گیری **قله دماوند** در این رشته کوه شده است. قله های البرز :

۱- دماوند ۲- علم کوه ۳- تخت ۴- سلیمان ۵- توچال
در این رشته کوه توجه علاقه مندان به کوه نوردی را به خود جلب کرده است

مراکز جمعیتی بسیاری در امتداد کوهستان های البرز مستقر شده است و یکی از کانون های عمده **فعالیت های اقتصادی** کشور به شمار می رود

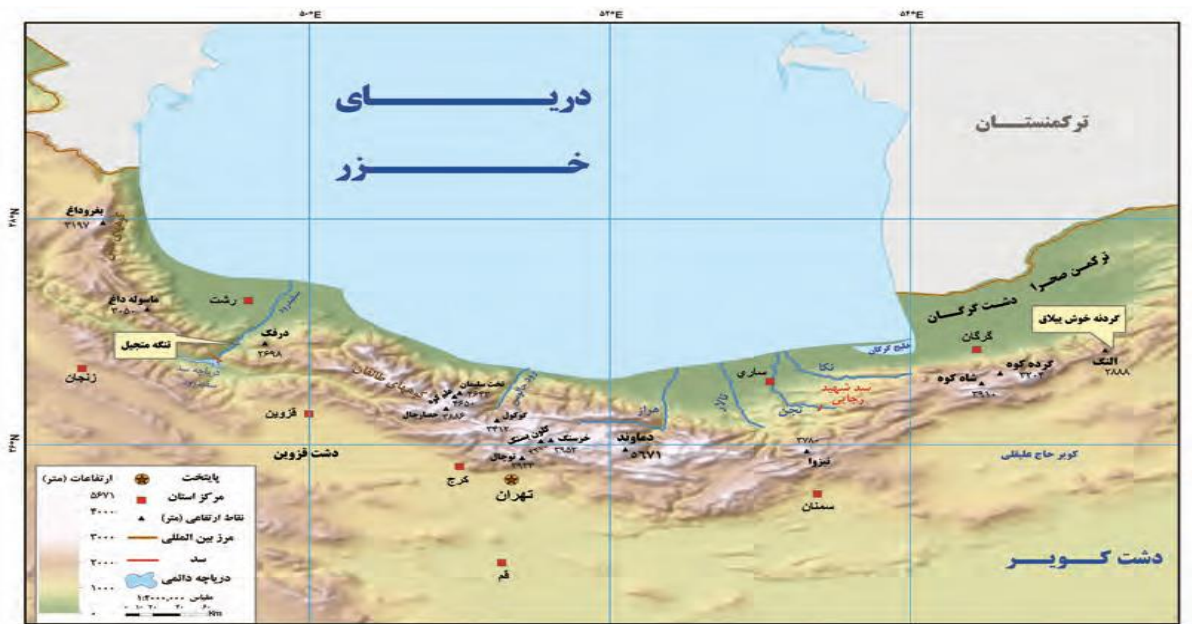
گستره فعال البرز:

- ۱- گسترش شهرهای پررونق اقتصادی مثل تهران، کرج
- ۲- احداث جاده های ارتباطی (شوسه و راه آهن
- ۳- احداث سد ها
- ۴- گسترش فعالیت های کشاورزی گوناگون
- ۵- بهره برداری از معادن فراوان کوه های البرز

علل ناپایدار شدن البرز

پیامدهای ناپایدار شدن البرز
مجموعه این فعالیت ها سبب شده است دامنه ها و دره ها، دشت ها و رودخانه های این منطقه
کوهستانی طی دهه ها، **چهره دیگری** به خود بگیرد

مخاطراتی همچون **ریزش*** و **لغزش*** در جاده ها و دامنه ها، **لرزش های خفیف و گسترده**،
طغیان رودها و بروز سیلاب و همانند آنها حادث شود

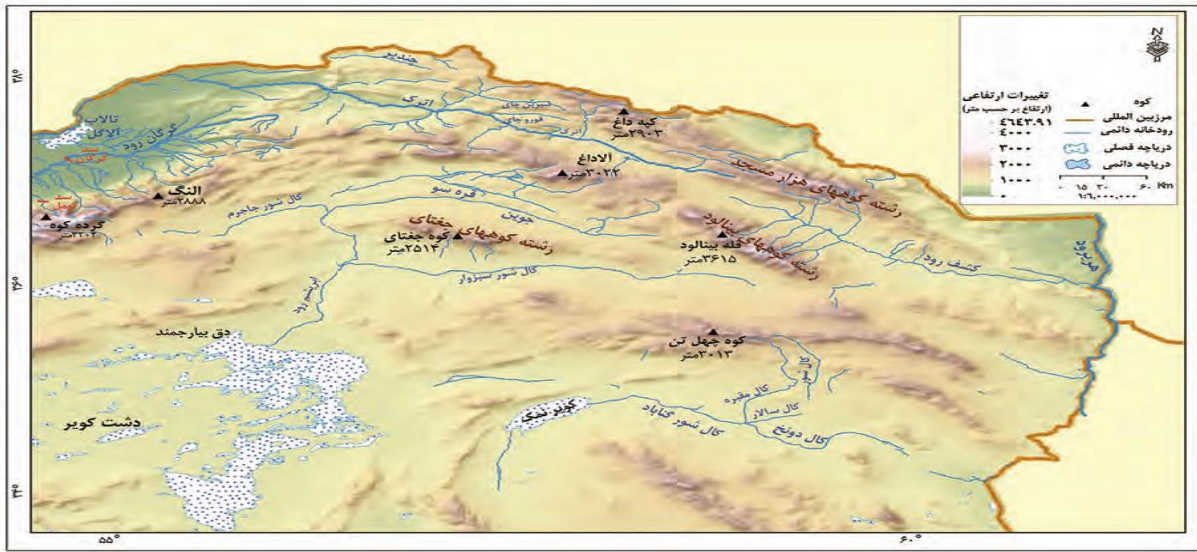
فعالیت :

جاده هایی که شهرهای دامنه های جنوبی البرز را به دامنه های شمالی آن ارتباط می دهد بر روی نقشه پیدا کنید
این جاده ها از کنار کدام کوه ها و دره ها عبور می کند؟
عبور جاده ها در این نواحی با عملیات ساختمانی (برداشت مواد، حمل و بر جای گذاری ها، انفجار سنگ ها، تغییر در مجاری آب ها، احداث تونل و...) همراه است. تأثیر این عملیات را بر ناهمواری های این منطقه، با هم گروه های خود به بحث بگذارید و گزارشی تهیه و ارائه کنید

ت) کوه های شمال خراسان:

ویژگی کوه های شمال خراسان :
کوه ها به شکل **منظم و موازی** در **شمال شرقی** ایران قرار دارند.

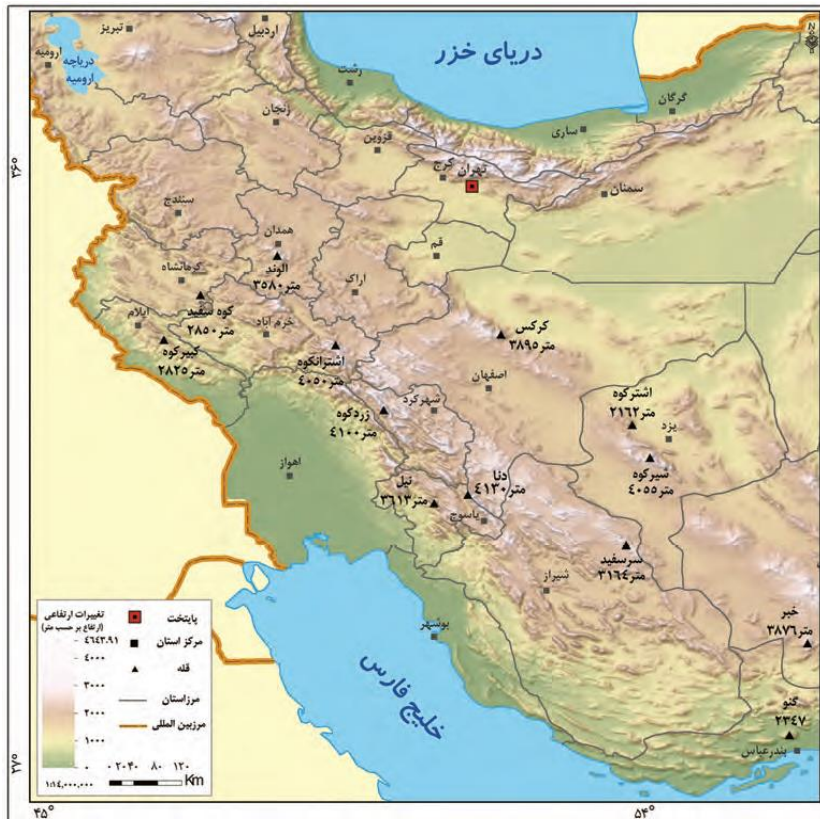
از رشته کوه های مهم کوه های شمال خراسان: }
۱- هزار مسجد
۲- آلاداغ
۳- در اطراف نیشابور ، بینالود

۲) منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)

موقعیت زاگرس:

چین خوردگی های دیواره مانندی با دره های موازی و به طول صدها کیلومتر، چشم انداز نواحی کوهستانی غربی کشور از **مریوان درکردستان** با جهت شمال غربی جنوب شرقی تا شمال **تنگه هرمز** را تشکیل داده است.

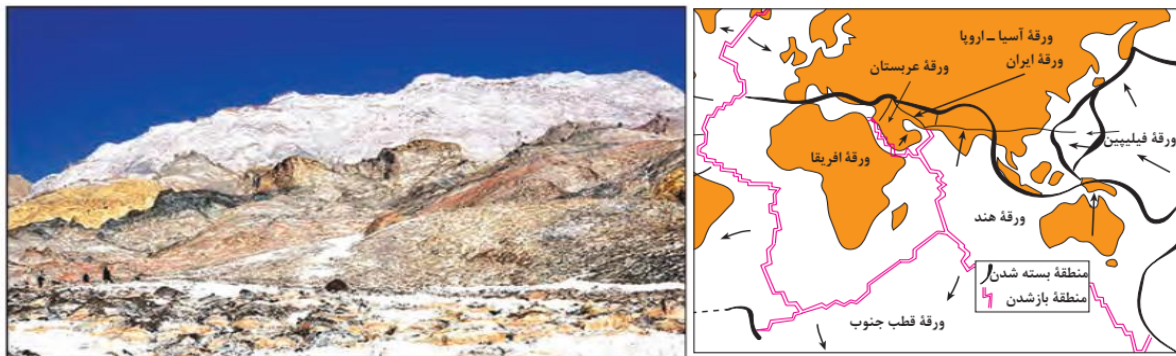

زاگرس چگونه به وجود آمد؟

رشته کوه زاگرس از **برخورد دو صفحه شبه جزیره عربستان و صفحه اوراسیا** به وجود آمده است. این چین خوردگی ها پس از تشکیل، به حالت اولیه باقی نمانده و طی میلیون ها سال به علت **فرسایش** تغییر شکل یافته است.

زیباترین و فعالترین پدیده های رشته کوه زاگرس: **گنبدهای نمکی**

گنبد نمکی: توده ای از نمک به شکل تقریباً گنبدی که بر اثر عوامل درونی و وزن مخصوص* کمتر نمک نسبت به رسوبات اطراف خود بالا می آید.

شکل ۸ - گنبد نمکی جاشک - خور موج (استان بوشهر)

شکل ۷ - نقشه نحوه تشکیل رشته کوه زاگرس

عوامل تغییردهنده زاگرس در حال حاضر

الف) عوامل طبیعی:

عوامل طبیعی تغییردهنده زاگرس:

۱- جریان و طغیان رودها

۲- توفان های گردوغبار

رودهای بسیاری از زاگرس سرچشمه می گیرند

علت طغیانی شدن رودها :

جریان آب در این رودها به علت **تغییرات اقلیمی**، دچار نوساناتی شده و از حالت **منظم به حالت نامنظم و طغیانی** تغییر شکل داده است.

تاثیر ریزش های جوی در منطقه زاگرس:

ریزش های جوی شدید، کوه ها را فرسایش می دهد و مواد آن در دسترس این رودها قرار می گیرد. به نظر می رسد طی سه دهه اخیر، **طغیان در رودهای** حوضه زاگرس بیش از گذشته شده و در پی آن، حمل رسوب توسط رودها به تشکیل شکل های جدیدی از ناهمواری منجر شده است.

توفان های گرد و غبار از دیگر عواملی است که هم طبیعت و هم انسان در منطقه زاگرس در ایجاد و گسترش آنها مؤثر است.

طی سی سال اخیر، وقوع **توفان ها** در این منطقه بیشتر شده است و انتظار می رود در استان های زاگرسی (مثل **خوزستان، لرستان و ایلام**) افزایش یابد.

ب) عوامل انسانی:

- عوامل انسانی تغییردهنده زاگرس:
- ۱- احداث سدهای متعدد
  - ۲- گسترش شهرهای متعدد در کنار رودها
  - ۳- احداث جاده ها
  - ۴- از بین بردن جنگل ها
  - ۵- استفاده نامناسب از اراضی کشاورزی

دلیل احداث سدهای متعدد در منطقه زاگرس:

- ۱- جلوگیری از طغیان رودها
- ۲- تولید برق آبی
- ۳- تنظیم آب مورد نیاز برای آبیاری اراضی کشاورزی و استفاده های صنعتی
- ۴- تأمین آب مورد نیاز شهرها و روستاها

پیامد گسترش شهرها در کنار رودها : **برهم خوردن تعادل جریان رودها**

عوامل بهم خوردن تعادل رودها :

بر اثر دستکاری های انسانی مانند : ۱- دیواره بندی ۲- مجراسازی ۳- پل سازی ۴- پوشاندن روی رودها ۵- ورود فاضلاب های شهری

رودها را وادار کرده است که در مناطق شهری از بستر تعیین شده تجاوز کنند و طغیان یا سیلاب را به شهرها تحمیل نمایند.

استان های در معرض سیلاب شدید در سال های اخیر : **لرستان و ایلام**

افزایش رسوبات، سبب : گسترش " **سیلاب دشت** " و مجاری رودها را دچار تغییر می کند.

عوامل ضرر دیدن دامنه ها ، دره ها و دشت ها در زاگرس :

احداث جاده ها ، از بین بردن جنگل ها و استفاده نامناسب از اراضی کشاورزی در نواحی شهری و روستایی زاگرس همراه با گسترش شهرها و روستاها به ضرر دامنه ها، دره ها و دشت ها بوده است .

فعالیت

اگر در یک منطقه کوهستانی زندگی می کنید (آذربایجان، البرز و یا زاگرس)، عوامل انسانی مؤثر در تغییر شکل ناهمواری های پیرامون محل زندگی خود را با هم گروه ها مطرح کنید. آنها را فهرست و مهم ترین عامل این تغییرتشریح کنید

۳- منطقه کوهستانی مرکزی :

موقعیت جغرافیایی کوه های مرکزی :

اگر سه نقطه **کوه جغتای در خراسان رضوی** ، **گردنه آوج در استان قزوین** و **قله کوه بزمان یا خضر زنده در سیستان و بلوچستان** را به یکدیگر وصل کنید، مثلثی تشکیل می شود که منطقه کوهستانی مرکزی نامیده می شود.

انواع ناهمواری های منطقه کوهستانی مرکزی:

- ۱- بخشی کوه های چین خورده که به آنها **کوه های مرکزی** گفته می شود.
- ۲- توده های نفوذی آذرین که به آنها **کوه های منفرد مرکزی** می گویند.

شکل ۱۰ - نقشه کوه‌های مرکزی

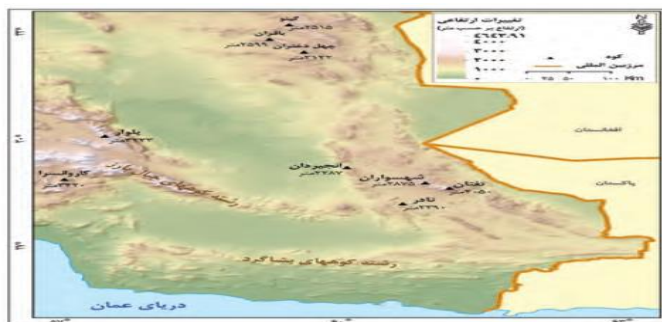
۴- کوه‌های شرق و جنوب شرقی

محدوده کوه‌های مکران:

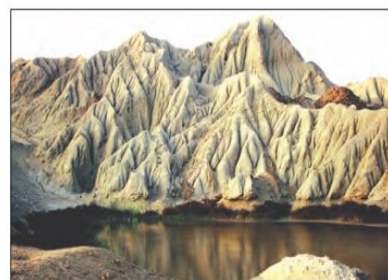
در جنوب استان سیستان و بلوچستان و اطراف چاله جازموریان در کرمان، منطقه مکران واقع شده است که در آن رشته کوه‌های بشاگرد و اطراف آن با ارتفاع نسبتاً کم و فرسودگی وجود دارد.

ناهمواری‌های مریخی:

در این کوه‌ها، فرسایش، شکل‌های زیبایی با دره‌ها، چاله‌ها و گودال‌های عمیق و "ناهمواری‌های مریخی" ایجاد کرده است که آنها را (کوه‌های مینیاتوری) هم می‌نامند.

شکل ۱۲ - نقشه کوه‌های شرق و جنوب شرقی

شکل ۱۱ - کوه‌های مریخی - سیستان و بلوچستان

در استان هرمزگان و جنوب استان سیستان و بلوچستان در فاصله این ناهموار یها تا دریای عمان، چندین گل فشان وجود دارد که همانند چشمه های گلی می جوشد.

گل فشان:

شکل و علت ایجاد گل فشان ها :

گل فشان ها معمولاً به شکل گنبدی یا مخروطی شکل و در برخی جاها به صورت حوضچه های مملو از آب و گل مشاهده می شوند.
گل فشان ها به علت خروج گاز یا بخار آب از اعماق زمین به بالا می آیند.

شکل ۱۳- گل فشان - سیستان و بلوچستان

ارزش های اقتصادی نواحی کوهستانی

نواحی کوهستانی در زندگی انسان های ساکن در آن مناطق، ارزش زیادی دارد. در فهرست زیر، برخی از این ارزش های نواحی کوهستانی را میبیینید

آیا میتوانید چیزی به آن اضافه کنید؟

۱- ذخایر آب ۲ - معدن و ذخایر طبیعی ۳ - دامداری

۴- ..... ۵- ..... ۶- .....

استفاده از قابلیت های نواحی کوهستانی باید

۱- با در نظر گرفتن اصول محیط زیستی ۲- مطالعات کارشناسانه صورت گیرد، در غیر این صورت مشکلاتی هم برای محیط و هم برای انسان به همراه خواهد آورد.

ب) سرزمین های هموار

سرزمین های هموار شامل :
۱- دشت ها
۲- جلگه ها

دشت ها:

تعریف دشت : سرزمین های هموار یا نسبتاً همواری هستند که حصارى کوهستانی آنها را فرا گرفته است.

علل پیدایش دشت ها :

- ۱- برخی دشت ها در هنگام چین خوردگی ها و در حد فاصل تاقدیس ها* و یا در میان ناودیس ها*، ایجاد شده اند (دشت کاکان در فارس)
- ۲- بعضی از دشت ها بر اثر انباشت مواد حاصل از فرسایش در نواحی پست به وجود آمده اند (دشت نهاوند در استان همدان)
- ۳- پاره ای از دشت ها حاصل انحلال مواد آهکی هموار شدن زمین ها هستند (مثل ماهی دشت کرمانشاه و دشت ارژن در فارس)
- ۴- برخی از دشت ها از دوران های زمین شناسی بسیار قدیم برجای مانده اند، اما در روی آنها ناهمواری های جدید بر اثر فرسایش بادی ایجاد شده است (مثل دشت لوت).

شکل ۱۵- دشت نهاوند - استان همدان

شکل ۱۴- دشت لوت

عوامل تغییر دهنده دشت ها

الف) عوامل طبیعی
ب) عوامل انسانی

عوامل تغییر دهنده دشت ها

الف [عوامل طبیعی:

- عوامل طبیعی تغییردهنده دشت ها :
- ۱- تغییرات اقلیمی
  - ۲- توفان و بادهای شدید
  - ۳- طغیان دوره ای رودها

نشانه های تغییرات اقلیمی :

۱- تغییر در الگوی پراکندگی ریزش های جوی ۲- بروز توفان ها و خشکسالی ها

نه تنها در بسیاری از مناطق جهان بلکه در کشور ما و در مناطق پست داخلی مشغول تغییر شکل ناهمواری های کنونی است.

عملکرد توفان و بادهای شدید:

توفان ها و بادهای شدید به فرسایش و جابه جایی مواد در دشت ها مشغول است و تپه های ماسه ای و دیگر پدیده های طبیعی مثل شوره زارها، بستر رودها و دشت های ریگی* را از نظر وسعت و مکان تغییر می دهد.

رودهای این مناطق نیز : با طغیان های دوره ای خود، مواد را از جایی برمی دارد و در جای دیگری بر جای می نهد که شکل های تازه ای بر اثر آنها ایجاد می شود.

ب) عوامل انسانی :

- عوامل انسانی تغییردهنده دشت ها :
- ۱- بهره برداری انسانی
  - ۲- تغییرات کاربری اراضی
  - ۳- بوته کنی
  - ۴- ز بین بردن پوشش های گیاهی
  - ۵- دست کاری نابخردانه در مسیل* ها و مجاری رودها
  - ۶- احداث جاده ها در مناطق حساس
  - ۷- بهره برداری وسیع از معادن و منابع طبیعی

ارزش های اقتصادی دشت ها

- ۱- جاذبه های گردشگری ۲- استفاده از انرژی پاک، مانند انرژی خورشید و باد
  - ۳- گذران اوقات فراغت به دلیل مناسب بودن برای رصد ستارگان کویرنوردی و برگزاری مسابقات ورزشی
  - ۴- معادن گچ، نمک و مصالح ساختمانی ۵ فعالیت های کشاورزی
- آیا میتوانید ارزش دیگری برای دشت ها بگویید؟

استخراج گچ

استفاده از انرژی خورشیدی

جاذبه های گردشگری

فعالیت

۱- اگر پیرامون یکی از دشت های داخلی ایران زندگی می کنید، ارزشهای اقتصادی دشت مجاور خود را فهرست کنید و در مورد یکی از آنها گزارشی تهیه، و به کلاس ارائه کنید.

۲- به نظر شما دشت های داخلی ایران از نظر دفاعی و نظامی چه اهمیتی دارند؟

۲- جلگه ها :

تعریف جلگه :

جلگه ها سرزمین های همواری هستند که از یک طرف به کوه ها و از طرف دیگر به دریاها و دریاچه ها منتهی می شوند

مهم ترین علل پیدایش جلگه ها :

- ۱- ساختمان زمین
- ۲- مقاومت سنگ
- ۳- عمق آب
- ۴- تراکم آبرفت

دلیل جمعیت زیاد در جلگه ها : حاصلخیز بودن خاک

شکل ۱۹- نقشه پراکندهی جلگه ها در ایران

عوامل تغییردهندهٔ جلگه ها

الف) عوامل طبیعی

ب) عوامل انسانی

عوامل تغییردهندهٔ جلگه ها

الف) عوامل طبیعی

- عوامل طبیعی تغییردهنده جلگه ها
- ۱- حرکات دریا (جزر و مد)
  - ۲- توفان های دریایی سونامی
  - ۳- جریان های دریایی
  - ۴- نوسانات عمومی آب دریاها
  - ۵- رودهای طغیانی

ب) عوامل انسانی

- عوامل انسانی تغییردهنده جلگه ها
- ۱- اسکله سازی
  - ۲- بندرسازی
  - ۳- دیواره سازی
  - ۴- احداث جاده روی جلگه ها
  - ۵- گسترش شهرها و روستا (از بین رفتن اراضی کشاورزی و جنگلی)

جلگه ها یکی از بهترین مکان ها برای انجام **فعالیت های اقتصادی** هستند

آیا می توانید هر یک از ارزش های اقتصادی تصاویر زیر را بنویسید؟

گذران اوقات فراغت

فعالیت کشاورزی در جلگه

.....

.....

به نظر شما، آیا ارزش های اقتصادی دیگری در مناطق جلگه ای وجود دارد؟ اگر می شناسید نام ببرید؟

فعالیت

اگر در یکی از جلگ ههای ساحلی شمالی یا جنوبی کشور زندگی م یکنید، ارز شهای ارتباطی جلگه محل زندگی خود را از نظر بندرها و فعالی تهای اقتصادی و دریانوردی در آنها، با همگرو ههای خود به بحث بگذارید؛ گزارشی تهیه و نتایج آن را به کلاس ارائه کنید.

دانش آموزان عزیز بعد از مطالعه مطالب درس چهار به سئوالات زیر پاسخ دهید:

۱- تعداد این سکونتگاه های شهری و روستایی در ..... بیشتر، و جمعیت در آنها متراکم تر است.

۲- شکل نهایی ناهمواریها مربوط به دوره ..... است

۳- عوامل تغییر شکل ناهمواری ها را نام ببرید ؟

۴- موارد ذیل مربوط به کدام مناطق کوهستانی است ؟ الف (سبلان: ب) دماوند: ج) آلاداغ:

۵- عوامل ناپایداری شدن البرز را نام ببرید؟

۶- زاگرس چگونه ایجاد شده است ؟

۷- یکی از زیباترین و فعال ترین پدیده رشته کوه زاگرس چیست ؟

۸- دو مورد از عوامل طبیعی تغییردهنده زاگرس را بنویسید؟

۹- کدام شهرهای منطقه زاگرس در معرض توفان های گردوغبار قرار دارند ؟

۱۰- موقعیت جغرافیای کوههای مرگزی را با رسم مثلثی مشخص کنید؟

۱۱- علت ایجاد گل فشان ها چیست ؟

۱۲- برای هریک از نواحی کوهستانی ودشت ها دو ارزش اقتصادی بنویسید؟

۱۳- علل پیدایش دشت های زیر را بنویسید ؟

الف (ماهی دشت کرمانشاه : ب) دشت لوت : ج) دشت نهاوند درهمدان:

۱۴- عوامل انسانی تغییردهنده دشت ها را نام ببرید ؟

۱۵- الف) چلگه را تعریف کنید ؟ ب) علل پیدایش آن را نام ببرید ۳مورد

۱۶- برای هریک از عوامل طبیعی وانسانی تغییردهنده چلگه ها دو مورد نام ببرید؟

آب و هوای ایران

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى
الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ

خدا آن کسی است که بادها را می‌فرستد که ابر را در فضا برانگیزد پس به هر گونه که مشیتش تعلق گیرد در اطراف آسمان متصل و منبسط کند و باز متفرق گرداند، آن گاه باران را بنگری که قطره قطره از درونش بیرون ریزد، و چون آن را به (کشتزار و صحرای) هر قومی از بندگانش که بخواهد فرو بارد به یک لحظه آن

قوم مسرور و شادمان گردند. (سوره روم، آیه ۴۸)

هواشناسی و پیش بینی وضع هوا

یکی از عواملی که بر شیوه زندگی و فعالیت های انسان، تأثیر بسیار زیادی دارد، **آب و هوا** است.

نقش مهم توجه به آب و هوا :

آب و هوا در **برنامه های توسعه هر کشور و یا منطقه**، نقش مهمی دارد .

تعریف هوا و مثال آن:

اصطلاح هوا به حالت آبی و زودگذر جو گفته می شود

مثال دمای شهر یاسوج در ۲۶ بهمن سال ۱۳۹۴ ساعت ۸ صبح، ۱۳ درجه سانتی گراد است. در

هواشناسی سعی می شود عناصر و عوامل به وجود آورنده هوا مانند بارش، دما و... شناسایی

شود تا در نتیجه این شناخت، بتوان وضع هوا را در کوتاه مدت پیش بینی کرد.

تعریف آب و هوا و مثال آن :

آب و هوا به مجموعه عناصر جوی غالب در یک منطقه در درازمدت گفته می شود؛

مثال آب و هوای استان خراسان جنوبی، گرم و خشک است.

با توجه به دو مثال ذکر شده، آیا می توانید معیار های اصلی تفاوت هوا و آب و هوا را بیان کنید؟

امروزه همه مردم برای فعالیت های مختلف مانند **رفتن به مسافرت به پیش بینی وضع هوا** توجه زیادی می کنند.

پیش بینی وضع هوا توسط کارشناسان سازمان هواشناسی:

سازمان هواشناسی کشور با استفاده از اطلاعات روزانه، مانند **فشار، رطوبت و دما**، نقشه های هواشناسی تهیه می کند و با کمک **تصاویر پی در پی ماهواره ای**، **عبور توده های هوا** را پس از شکل گیری مراکز **کم فشار و پرفشار**، طی چند روز، پیگیری می کند. با توجه به **نوع توده هوا**،

سرعت و جهت آنها، کارشناسان هواشناسی می توانند وضعیت هوا و تغییرات آن را برای روزهای آینده پیش بینی کنند.

شکل ۱- پیش بینی وضع هوا

شکل ۳- نقشه شکل گیری مراکز فشار در جنوب غرب آسیا (مرداد ۱۳۹۵)

نقش پیشرفت فناوری در پیش بینی وضع هوا

امروزه با پیشرفت ارتباطات و فناوری می توانیم از طریق درگاه سازمان هواشناسی و نرم افزارهای مختلف، که امکان نصب روی رایانه و رایانه همراه را دارند به اطلاعاتی در مورد پیش بینی وضع هوای شهرها، روستاها و دیگر مناطق مختلف جهان دست یابیم.

- ۱- با همکاری دبیرتان و هماهنگی مدیریت آموزشگاه محل تحصیل خود از نزدیک‌ترین ایستگاه هواشناسی شهر و یا روستای خود بازدید علمی کنید.
- ۲- دو تصویر ماهواره‌ای ایران (شکل ۴) را باهم مقایسه کنید و بگویید ابرها در چه جهتی حرکت می‌کنند؟ آیا می‌توان با مقایسه این تصاویر، وضعیت هوا را پیش‌بینی کرد؟
- ۳- به سایت اینترنتی سازمان هواشناسی کشور به نشانی www.irimo.ir مراجعه، و وضعیت هوایی استان محل زندگی خود را بررسی کنید.
- ۴- تحقیق کنید آیا می‌توان به روش‌های تجربی و بدون استفاده از نقشه‌های هواشناسی و تصاویر ماهواره‌ای، وضع هوا را پیش‌بینی کرد؟

عوامل مؤثر بر آب و هوای ایران

اگر به اخبار هواشناسی در رادیو و یا تلویزیون توجه کرده باشید متوجه می‌شوید که تفاوت دمای سردترین و گرم‌ترین نقاط کشور زیاد است. هنگامی که در شمال غرب و غرب کشور هوا سرد است در جنوب کشور هوای گرم دیده می‌شود

دو مثال زیر در مورد تنوع آب و هوای ایران

- ۱- زندگی مردم اردبیل با برف و سرما آمیخته شده، ساحل نشینان خلیج فارس و دریای عمان ممکن است سال‌ها بارش برف را در محل زندگی خود نبینند
- ۲- در زمانی که مردم بندرانزلی بیش از ۱۸۰۰ میلی‌متر بارش را در یک سال دارند، مردم شهر میرجاوه در استان سیستان و بلوچستان بارشی کمتر از ۵۰ میلی‌متر دارند

این گوناگونی آب و هوایی، **سبب تنوع در چشم اندازهای طبیعی و فرهنگی ایران** شده است که در کمتر کشوری از جهان دیده می‌شود به گونه‌ای که ایران ما به کشور **چهار فصل** معروف است

شکل ۶- ناحیه مرطوب خزری

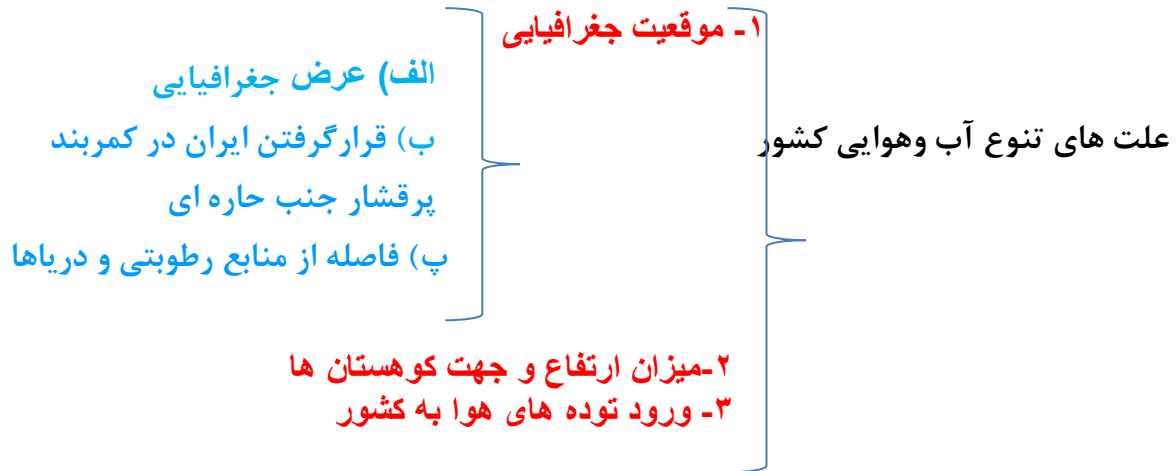
شکل ۵- دشت کویر- استان قم

شکل ۸- هوای شرجی - جزیره کیش

شکل ۷- کوه هشتاد پهللو - لرستان

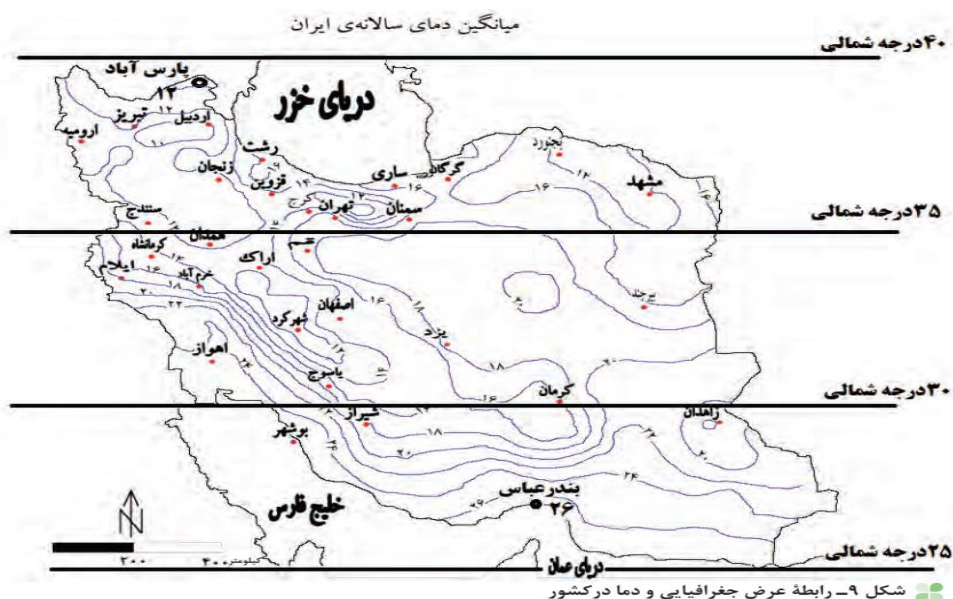

۱- موقعیت جغرافیایی:

مهم ترین عوامل ناشی از موقعیت جغرافیایی اثرگذار بر آب و هوای کشور:
الف) عرض جغرافیایی ب) قرار گرفتن ایران در کمربند پرفشار جنب حاره

الف) عرض جغرافیایی:

به شکل ۹ نگاه کنید. آیا میانگین دمای بندر عباس با شهر پارس آباد یکسان است؟ کدام شهر سردتر و کدام گرم تر است؟ در مناطق جنوبی کشور، که در عرض های پایین جغرافیایی قرار دارند (به خط استوا نزدیک ترند)، زاویه تابش خورشید هنگام ظهر، نزدیک به عمود است و به همین دلیل در این نواحی، مقدار تابش خورشید بیشتر و هوا گرم تر است؛ مانند استان های هرمزگان و جنوب سیستان و بلوچستان. ولی در مناطق شمالی کشور که در عرض های بالای جغرافیایی قرار دارند و زاویه تابش خورشید مایل تر است، مقدار تابش کمتر و هوا سردتر است مانند استان های آذربایجان غربی و شرقی. در کشور ما به طور میانگین، میزان دما از شمال به جنوب بیشتر می شود

ب) قرار گرفتن ایران در کمربند پرفشار جنب حاره ای :

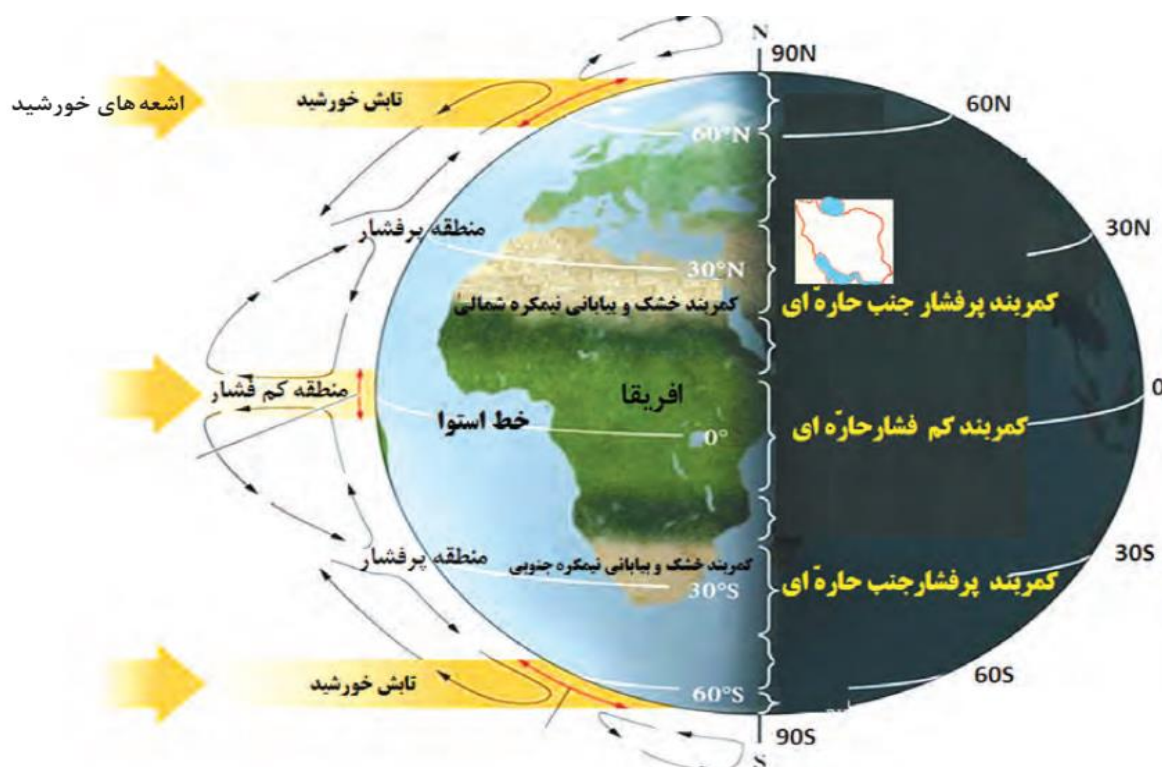
چرا در مناطق جنوبی کشور، که نزدیک آب های خلیج فارس و دریای عمان قرار دارد، بارش بسیار کم است؟

به شکل ۱۰ نگاه کنید. این شکل گردش عمومی هوا را نشان می دهد. در اطراف خط استوا به دلیل گرم بودن و صعود هوا، کمربند کم فشار حاره ای تشکیل می شود و دارای آب و هوای گرم و مرطوب است. در اطراف مدار رأس السرطان و رأس الجدی، به دلیل سنگینی و فرونشینی هوا، کمربند پرفشار جنب حاره ای تشکیل می شود و دارای آب و هوای گرم و خشک است که مانع از صعود هوا و تشکیل ابر و بارندگی می شود.

تاثیر پرفشار جنب حاره ای بر کشور:

مهم ترین کمربند های خشک و بیابانی کره زمین در اثر عامل پرفشار جنب حاره ای به وجود آمده است

که کشور ما هم در داخل این کمربند خشک قرار دارد. عامل پرفشار جنب حاره ای در تابستان به داخل کشور پیشروی می کند و مانع ریزش بارش در دوره گرم سال در کشور می شود. گردش عمومی هوا را می توانید در شکل ۱۰ بررسی کنید

شکل ۱۰- گردش عمومی هوا و مراکز فشار در کره زمین

پ) فاصله از منابع رطوبتی و دریاها:

نزدیکی به دریاها و دوری از آن در آب و هوای کشور دو اثر متفاوت دارد عبارتند از :

در سواحل شمالی کشور: دریای خزر در **افزایش بارش**، نقش مهمی دارد
خلیج فارس و دریای عمان: به دلیل **عدم امکان صعود هوای مرطوب**، در **بارش** سواحل جنوبی کشور، نقش چندانی ندارند و موجب **شرجی شدن هوا** می شوند
در نواحی داخلی کشور: به دلیل **دور بودن از دریاها و کمبود رطوبت**، **اختلاف دما زیاد** است ولی در نواحی ساحلی شمال و جنوب کشور **اختلاف دما کمتر** است

۲- میزان ارتفاع و جهت کوهستان ها

ارتباط میزان دما و ارتفاع:

با افزایش هر **۱۰۰۰ متر** ارتفاع، در لایه تروپوسفر* جو زمین دمای هوا به طور میانگین حدود **۶**

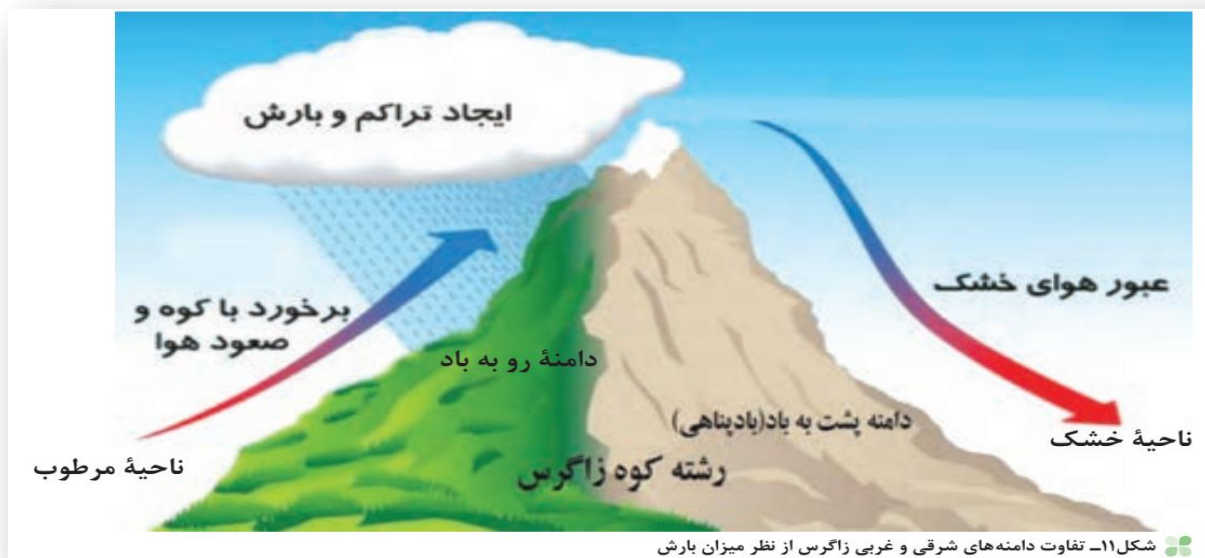
درجه سانتی گراد کاهش می یابد

تاثیر میزان ارتفاع در آب و هوای کشور:

پس در نواحی کوهستانی کشور، آب و هوا سردتر و در دشت های داخلی کشور، که ارتفاع کمتری دارند آب و هوا گرم تر است.

تاثیر رشته کوه البرز و زاگرس در پراکندگی بارش کشور:

جهت رشته کوه های بلند مانند البرز و زاگرس نیز در پراکندگی جغرافیایی بارش کشور اثر دارد این عامل موجب بارش های بیشتر در دامنه های شمالی البرز و دامنه های غربی زاگرس شده است.

فعالیت

- ۱- اگر رشته کوه البرز، در جنوب دریای خزر نبود، وضعیت بارش در ناحیه خزری چگونه بود؟
- ۲- با توجه به شکل ۱۱، دامنه های شرقی و غربی زاگرس را از نظر میزان بارش مقایسه کنید
- ۳- شهر کرد و دزفول در یک عرض جغرافیایی قرار دارند. بررسی کنید کدام شهر سردتر و کدام شهر گرم تر است. چرا؟
- ۴- به نظر شما آیا عوامل دیگری مانند ال نینو بر آب و هوای کشور اثر دارند؟ تحقیق کنید.

۳- ورود توده های هوا به کشور:

تعریف توده هوا:

توده هوا، حجم بزرگی از هوا است که ویژگی فیزیکی آن به خصوص از نظر دما و رطوبت، در سطح افقی در صدها کیلومتر تقریباً همسان باشد

در طول سال، انواع توده های هوا وارد کشور ما می شوند و آب و هوای ایران را تحت تأثیر قرار می دهند.

این توده ها شامل :

توده هوای غربی، توده هوای سیبری، توده هوای سودانی، توده هوای گرم و خشک و توده هوای مرطوب موسمی

مهم ترین سامانه بارشی در ایران :

توده هوای **مرطوب غربی** است که در دوره سرد سال وارد شده و موجب ریزش برف و باران و تأمین آب می شود

لازم به ذکر است که عوامل مذکور به صورت **ترکیبی** آب و هوای کشور را تحت تأثیر خود قرار می دهند

فعالیت

جدول زیر را با توجه به شکل ۱۲ تکمیل کنید

نام توده هوا	جهت نفوذ به کشور	زمان ورود به کشور	منشأ	اثر آب و هوایی
	غرب و شمال غرب ایران			
موسمی				
			عربستان	

فعالیت

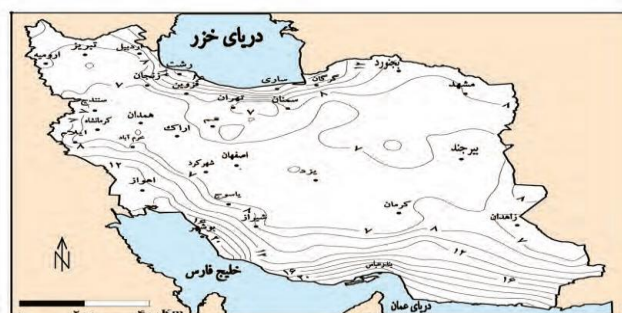
با توجه به شکل ۱۲، کدام توده های هوا در شهر و استان محل زندگی شما نقش بیشتری دارد؟

انواع آب و هوای ایران

مهم ترین داده های هواشناسی در ایستگاه سینوپتیک هواشناسی

دما، بارش و فشار هوا از مهم ترین داده های هواشناسی هستند

که در ایستگاه های هواشناسی سینوپتیک* هم دیدبانی در نقاط مختلف کشور، هم زمان با دستگاه هایی مانند **دماسنج، باران سنج و فشارسنج** اندازه گیری می شوند. داده های به دست آمده، در رایانه ذخیره می شود و سپس با تجزیه و تحلیل توسط اقلیم شناسان، نتیجه کار به صورت **انواع نقشه** با موضوعات مختلف به نمایش درمی آید.

دلیل تقسیم اقلیم کشور به چهار ناحیه آ و هوایی توسط کارشناسان :

چون میانگین سالانه بارش، دما و رطوبت هوا در نقاط مختلف کشور یکسان نیست

شکل، انواع آب و هوای کشور و ویژگی های اصلی آنها

شکل ۱۴- نقشه تقسیم بندی آب و هوای ایران

فعالیت

با توجه به شکل ۱۴ ، نوع یا انواع آب و هوای استان محل زندگی خود را مشخص کنید

علل به وجود آمدن بیابان ها در ایران

در مناطق داخلی، جنوبی و شرقی کشور ما، نواحی **خشک و بیابانی** قرار دارد.

- ویژگی های اصلی مناطق خشک و بیابانی
- ۱- **بارندگی کم و نامنظم**
  - ۲- **زیاد بودن توان تبخیر و تعرق**
  - ۳- **کمبود پوشش گیاهی**

عوامل زیر در ایجاد بیابان های ایران نقش دارند

- ۱- **پرفشار جنب حازه ای**
- ۲- **جهت رشته کوه های البرز و زاگرس**
- ۳- **دور بودن از دریاها و منابع رطوبتی**

فعالیت

باتوجه به آموخته های خود، نقش هر یک از عوامل فوق را در ایجاد شرایط بیابانی در یک مکان توضیح دهید.

شکل ۱۵- پراکندگی جغرافیایی انواع بیابان های ایران

دشت کویر :

موقعیت آب و هوایی در نواحی مرکزی ایران به گونه ای است که یکی از بزرگ ترین کویر های جهان را به وجود آورده است

تعریف کویر:

کویر، بخشی از بیابان است و به نمکزار های پف کرده ای گفته می شود که تبخیر شدید، عامل اصلی شکل گیری آن است. بخش بزرگی از دشت کویر، بیابان واقعی است؛ یعنی میانگین بارش سالانه آن از ۵۰ میلی متر کمتر است

شکل ۱۶- دریاچه حوض سلطان در غرب دشت کویر- استان قم

بیابان لوت:

بیابان لوت ویژگی های آن

لوت یکی از **خشک ترین** بیابان های ایران است که در عین حال، یکی از **گرم ترین** مناطق کره زمین نیز به شمار می آید

لوت در **جنوب شرق ایران** قرار دارد. بخش زیادی از این بیابان به **دلیل قرارگیری** در منطقه **فشار زیاد جنب حاره ای**، کمتر از ۳۰ میلی متر باران دارد

بیابان لوت در روز ۲۷ تیرماه ۱۳۹۵ به عنوان اولین اثر طبیعی ایران در فهرست میراث جهانی یونسکو قرار گرفت

شکل ۱۷- کلوت* شهداد در بیابان لوت - استان کرمان

آب و هوا چه تأثیری می تواند بر زندگی ما داشته باشد؟

هرچند پیشرفت فناوری تأثیر عوامل آب و هوایی بر شیوه زندگی انسان را کمتر کرده است؛ هنوز هم آب و هوا مهم ترین عوامل کنترل کننده فعالیت های روزانه و همچنین طولانی مدت زندگی انسان است

تأثیرات آب و هوا در زندگی انسان ها :

- ۱- نوع کشاورزی
- ۲- گردشگری
- ۳- معماری
- ۴- سیستم های حمل و نقل
- ۵- تراکم جمعیت
- ۶- سلامتی انسان
- ۷- نوع لباس پوشیدن
- ۸- نوع مسکن

آب و هوا و معماری

آب و هوا بر معماری تأثیرات زیادی دارد. در کشور ما به دلیل گوناگونی آب و هوا، معماری های گوناگونی در نقاط مختلف کشور دیده می شود. در گذشته، مردم به تأثیر اقلیم بر ساختمان سازی توجه می کردند و به همین دلیل در داخل خانه هایشان احساس آرامش می کردند و انرژی کمتری هم مصرف می شد.

به نظر شما آیا امروزه ساختمان هایی که ساخته می شود با اقلیم منطقه، هماهنگ می باشد؟

شکل ۱۸- عمارت مفخم - بجنورد - خراسان شمالی

آب و هوا و سامانه های حمل و نقل

راهکار کاهش سوانح جاده ای :

برای کاهش سوانح جاده ای، توجه به **اقلیم و پیش بینی وضع هوا**، راهکار بسیار مناسبی است.

توجه به وضع جوی منطقه :

- ۱- در پروژه های راه سازی ۲- طراحی سامانه های حمل و نقل بسیار مهم است. در صورت آگاهی از وضعیت آب و هوایی: می توان خسارت های **سوانح جاده ای** را کاهش داد

مهم ترین عوامل سوانح جاده ای در کشور عبارتند از:

برف سنگین، سقوط بهمن، وقوع سیل، یخ بندان و پدید آمدن مه

آب و هوا و سلامت

یکی از شاخه های دانش جغرافیا، **جغرافیای پزشکی** است
جغرافیای پزشکی در زمینه **پراکندگی تأثیرات عوامل محیطی بر سلامت انسان** مطالعه می کند

مثال: تشدید آلودگی هوای کلان شهرها و مناطق صنعتی کشور و یا آلودگی هوای استان های نیمه غربی کشور به وسیله ریزگردها، سلامت جسمی و روحی عده زیادی از هموطنان را به خطر انداخته است

آیا می توانید دیگر تأثیرات آب و هوا را بر فعالیت های انسان بیان کنید؟

آب وهوا و فعالیت های نظامی

شرایط آب و هوایی، نه تنها در ارتباط با **حیات و زیست انسان** اهمیت فراوانی دارد، بلکه در امور دفاعی، **نظامی** نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است

تاثیر آب وهوا بر فعالیت های نظامی

آب و هوای دارای رطوبت بالا از عواملی است که طرح های نظامی، تاکتیک ها و تجهیزات نظامی، البسه و پشتیبانی از نیروها را تحت تأثیر قرار می دهد
مثال : از اردیبهشت تا مهرماه، در استان های جنوب غرب و جنوب کشور دما و رطوبت بالا برای نیروهای نظامی مشکل ساز می شود.

در صورتی که در همین دوره در مناطق شمالی و غربی، مثل آذربایجان و کردستان شرایط برای فعالیت نیروهای نظامی مطلوب است

مشکلات محیط زیستی ناشی از تغییر وضعیت آب وهوایی

مشکلات محیط زیستی مربوط به آب وهوا:

- ۱- آلودگی هوا
- ۲- بیابان زایی
- ۳- خشکسالی
- ۴- افزایش دما

در سال های اخیر، کشور ما و دیگر کشورهای جهان با آن روبه رو شده اند. این مشکلات نشان دهنده تأثیر منفی فعالیت های انسان بر آب وهوا است .

وارونگی دما:

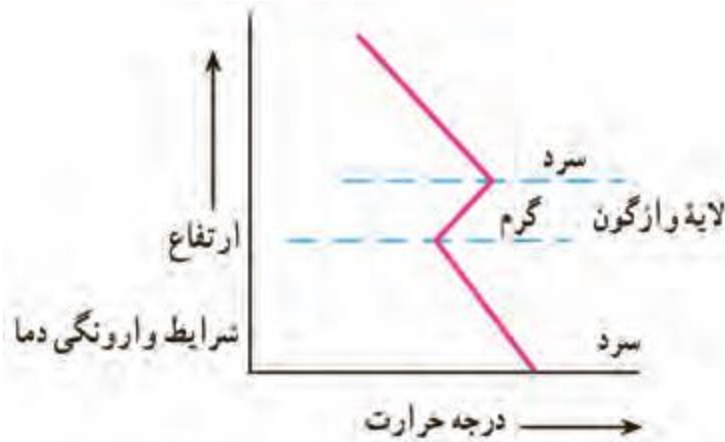
افرادی که در شهرهای بزرگی مانند تهران زندگی می کنند، گاهی در ماه های سرد سال از رادیو و تلویزیون مطلع می شوند که به علت پدیده وارونگی دما، آلودگی هوا بیشتر خواهد شد و بهتر است بیماران قلبی و کودکان از خانه خارج نشوند.

وارونگی دما چیست؟

در حالت عادی در لایه اولیه جو (تروپوسفر) با افزایش ارتفاع از سطح زمین، دمای هوا کاهش می یابد؛ از این رو در شرایط عادی، هوای مجاور سطح زمین گرم تر و سبک تر از لایه های بالایی

است و به راحتی می تواند به سمت بالا صعود کند و جابه جا شود. اما در ماه های سرد سال، وضعیت برعکس می شود، در این شرایط هوای سرد و سنگین تر در مجاورت زمین ساکن است و

لایه هوای گرمی در بالای آن قرار می گیرد. در چنین شرایطی، حرکت صعودی و جابه جایی هوا صورت نمی گیرد و موجب افزایش آلودگی هوا در شهرهای بزرگ و نواحی صنعتی می شود

بحران ریزگردها

تعریف ریزگرد: ریزگرد ها بیشتر شامل گرد و غباری است که وارد هوا می شود

محدوده جغرافیایی بحرانی این پدیده:

کشورهای ایران، عراق، ترکیه، کویت و عربستان هستند

عوامل شکل گیری ریزگردها :

عواملی چون کاهش ریزش های جوئی، خشک شدن باتلاقها و مدیریت ضعیف منابع آب در این مناطق، باعث شکل گیری این پدیده شده است.

پیامدهای ریزگردها :

ریزگرد ها موجب

- ۱- عفونت های ریوی ۲- اختلالات تنفسی در انسان می شوند. ۳- آسیب رساندن به جنگل های زاگرس (جنگل بلوط) ۴- کاهش میزان تولید محصولات کشاورزی
- ۵- میدان دید را کاهش می دهند

راه های مقابله با ریزگردها:

راه های مقابله با ریزگردها:

- ۱- احیای تالاب ها
- ۲- تأمین حقابه* رودخانه های منطقه
- ۳- اجرای طرح های مهار بیابان
- ۴- تغییر در شیوه کشت
- ۵- مدیریت صحیح آب در بخش های مختلف

برای حل مشکلات محیط زیست کشور
مدیران، برنامه ریزان و مسئولان باید به **بعد مکانی** تصمیم گیری های خود توجه جدی کنند و
در **حفظ منابع طبیعی و ملی** کشورشان تلاش کنند.

با مشورت با هم کلاسی های خود، چند راهکار برای مقابله با مشکلات محیط زیستی کشور ارائه
کنید.

فعالیت :

- ۱- چند مورد از پیامدهای منفی عدم توجه به تأثیر اقلیم را در معماری بیان کنید.
- ۲- با توجه به تقسیمات آب و هوایی ایران، ویژگی های معماری زیر، در کدام نوع آب و هوا باید رعایت شود؟
  - الف) استفاده از پایه های چوبی برای ساختمان ( )
  - ب) پنجره های کوچک با سایبان ( )
  - پ) بام های شیب دار یا شیروانی ( )
  - ت) انطباق جهت ساختمان با نسیم ساحل و دریا ( )
  - ث) دادن شکل گنبدی به بنا ( ) ج) بهره گیری از جهت آفتاب در بنا ( )
  - چ) استفاده از بادگیر ( )
  - ح) استفاده از خاک و گل که ظرفیت حرارتی زیادی دارند ( )
- ۳ روز جهانی بیابان زدایی در تقویم چه روزی است؟

دانش آموزان عزیز بعد از مطالعه مطالب درس پنجم به سئوالات زیر پاسخ دهید:

- ۱- یکی از عواملی که بر شیوه زندگی و فعالیت های انسان، تأثیر بسیار زیادی دارد،..... است.
- ۲- هوا و آب و هوا را باهم مقایسه کنید؟ با مثال
- ۳- مهم ترین عوامل ناشی از موقعیت جغرافیایی اثرگذار بر آب و هوای کشور را نام ببرید
- ۴- مهم ترین کمربند های خشک و بیابانی کره زمین در اثر عامل ..... به وجود آمده است.
- ۵- نواحی ساحلی خلیج فارس ، دریای خزر و نواحی داخلی کشور را از نظر فاصله از منابع رطوبتی و دریاها مقایسه کنید؟
- ۶- انواع توده ای هوا را نام ببرید کدامیک عامل برف و بارش و تامین آب کشور است ؟
- ۷- مهم ترین داده های هواشناسی کدامند ؟
- ۸- چرا کارشناسان ، اقلیم کشور را به چهار ناحیه مختلف آب و هوایی تقسیم کردند ؟
- ۹- دلایل به وجود آمدن بیابان ها را بنویسید ؟
- ۱۰- ویژگی آب و هوای گرم و خشک کوهستانی را بنویسید؟
- ۱۱- کویر را تعریف کنید عامل شکل گیری آن چیست ؟
- ۱۲- تأثیرات آب و هوای زندگی انسان را نام ببرید ۴ مورد
- ۱۳- مشکلات محیط زیستی مربوط به آب و هوا کدامند ؟
- ۱۴- ریز گرد چیست محدوده جغرافیایی آن شامل کدام کشورهاست ؟
- ۱۵- راه های مقابله با ریزگردها را نام ببرید؟

بزرگترین کانال دهمی ها

@Disoniha10

برای دانلود رایگان شامل : گام به گام، نمونه سوال، جزوه، فیلم آموزشی، آزمون موسسات

و...

روی اینجا کلیک کنید

برای عضویت در کانال دهمی ها

اینجا کلیک کنید:

[T.me/@Disoniha10](https://t.me/@Disoniha10)